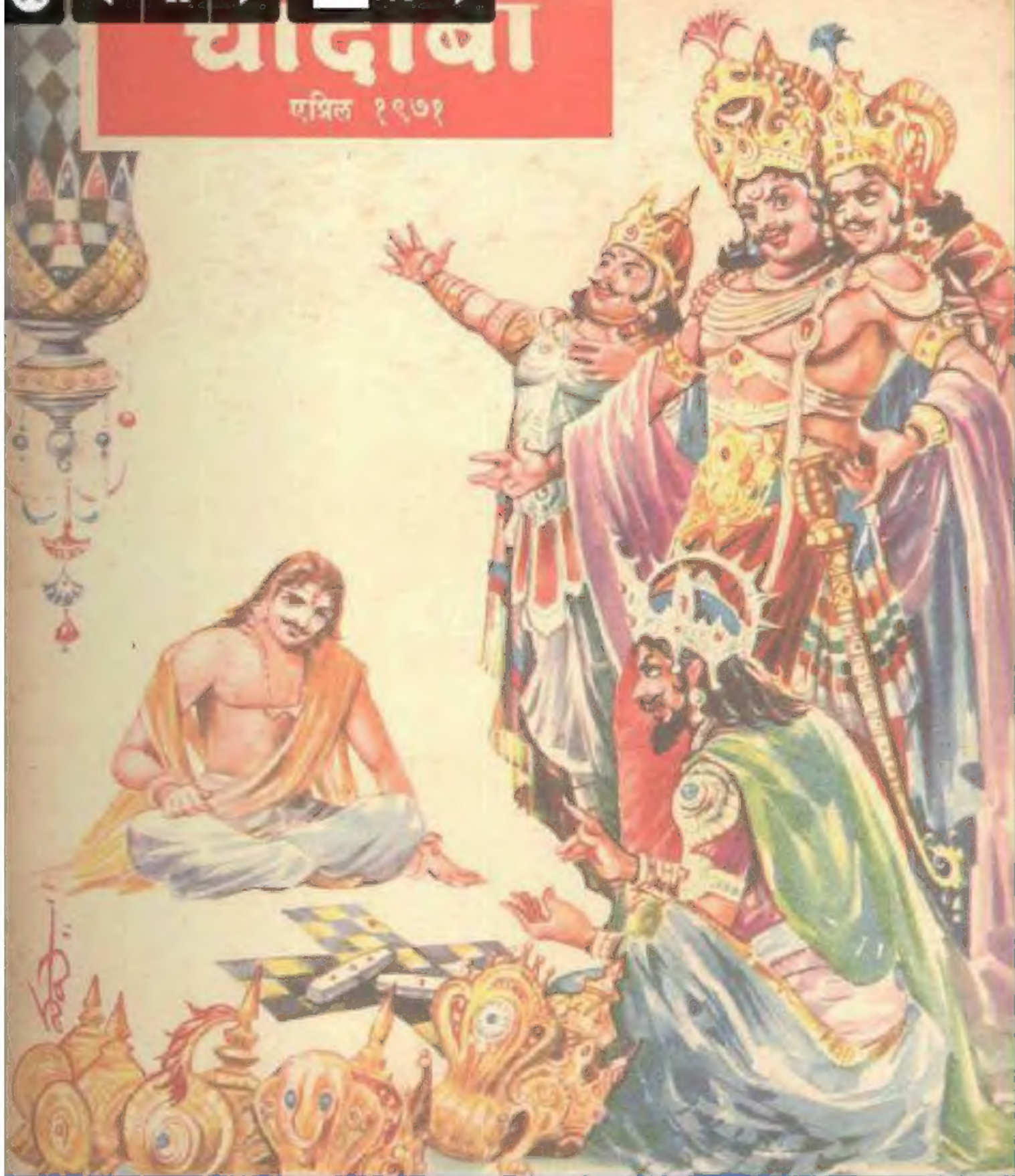

यादावा

एप्रिल १९७१

शत्रूचा शेवट

फार शक्तीन काळोसली गोष्ट आहे, नेपाळ व कामरूप देशांचे परस्परांमधील फार मोठे वैर होते. कामरूप देशाचे सैनिक नेपाळ राज्यात घुसून येईल तेव्हा शिरात धातूपाट करून परत येत.

एकदा कामरूपचे शिपाई नेपाळच्या हद्दीत डोंगरात वाटेने फिरले. नेपाळमधील एका गावी एका श्रीमंताच्या मुलीचे लग्न असल्याचे त्यांना कळले होते. परंतु ते गांव कोठे आहे व तेथे पोचायला वाट कोठून आहे हे त्यांना माहीत नव्हते.

इतक्यात त्यांना एका डोंगराच्या पायथ्याशी एका घनगराची शोषडी दिसली. त्या शोपडीत घनगर एकटा रहात असे. कामरूपच्या शिपायांनी शोपडीजवळ जाऊन त्या घनगराच्या त्या गावची खूण आणि तिकडे जायची वाट विचारली.

“मला माहीत आहे.” घनगर म्हणाला.

“आज त्या गावच्या सरदाराच्या मुलीचे लग्न आहे, म्हणं, तुला माहीत आहे का?” सैनिकांनी पुन्हा विचारले.

ही गोष्टदेखील रुढेन्यांना कळली असल्याचे समजल्यावर त्याला दाईद वाटले. तरी तो म्हणाला—“होय, खरे आहे!”

“आम्हांला त्या गावी जायचे आहे. आम्हांला त्या गावची वाट माहीत नाही. तू दाखवितोस का?” सैनिकांनी विचारले.

“मी सांगेन वाट!” घनगर म्हणाला. परंतु त्याचा खरा हेतू त्यांना वाट चुकवून दुसरीकडे नेण्याचा होता.

“हे नाही चालायचे हं, मुसत्या गंध्या मारलील. आमच्या बरोबर आले पाहिजे!” सैनिक म्हणाले.

“मी आलो असलो, पण माझी मंडरे व्यावची वेळ आहे. त्यांना सोबत जाण मला असय नाही.” घनगर म्हणाला.

आहे? तुला आमच्या बरोबर आले पाहिजे! हा आमचा हुकूम आहे!” रुढेरे सैनिक म्हणाले.

हे सैनिक आपल्याला असे सोडणार नाहीत, हे घनगराने खोळखले. त्यांना त्या गावची वाट दाखविण्यापेक्षा आपल्याला त्याच्या हाती मरण झालेले पत्करले. परंतु हे लोक आपला बंध केल्यावर मुकाट्याने परत जाणार नाहीत. डोंगरात त्यांना दुसरा कोणी तरी मिळेलच आणि त्याला आपल्या वाजूला वळवून किंवा त्याच्यावर मारहाण करून हे लोक त्या गावी नक्कीच पोचतील. म्हणून त्याने त्या सैनिकांना असे भोकाळे सोडणे इष्ट नाही असे मनाशी ठरविले.

तो सैनिकांना म्हणाला—“तुमचा तसा आप्रहूच असेल तर मला जावे लागणारच, परंतु लग्न मध्यरात्रीच्या सुमारात आहे. मुहूर्ताच्या आधी पोकल्यास तुम्हाला काही मिळणार नाही. तुम्हांला पाहून लग्नाला येणारी मंडळी येणारच नाहीत. कदाचित लग्न सुद्धा पुढे टकलतील. म्हणून आपण संध्याकाळी काळीस पडल्यावर निघण्यात सहाय्यपण आहे! येथून तेथे पोचायला ताखा दीडतासापेक्षा अधिक वेळ लागणार नाही.”

घनगराचा सल्ला सैनिकांना पटला. ते काळोख पडेपर्यंत घनगराच्या शोपडीतच थांबले. त्यांनी सैपाक करून खाणेपिणे करवून घेतले. काळोख पडू लागला आणि धंव पडू लागले. एक रागळ हातात घेऊन

धनगर पुढे चालू लागला व त्याच्या पाठीमागून कामरूपचे सिपाई निघाले.

धनगराला त्या डोंगराळ प्रदेशातले सर्व रस्ते व वाटा चांगल्या माहीत होत्या. त्याच्या काही पाऊलवाटा कारच धोक्याच्या होत्या. काही वाटा रोंगराच्या कडेकडेने जात होत्या तर काही कोणत्यातरी दरीत एकदम वाहीशा होत होत्या. अशा वाटांनी आतांना लिष्काळजोपणात पाऊल पडले तर बोल बरोत पडून सोक्षमोक्ष व्हायचा अशी स्थिति होती.

धनगर अशाच एका धोक्याच्या पाऊलवाटेने निघाला. त्याच्या पाठीमागून जालगाच्या सैनिकांमधे धनगराच्या हातांतल्या मशालीच्या उजेडाशिवाय एक पाऊल देखील पुढे टाकणे अशक्य होते. धनगर दरीच्या अगदी कडेला येऊन पोचला आणि एका साडाची फांदी धरून खालच्या दरीत वाकला. त्याने मशाल त्या वाजूला वळविली.

त्याची ती पंक्ति यशस्वी ठरली. थंडी वाडत गेली होती. पाईपाईने जालगाच्या

शिपायांना धनगराच्या पाठीमागे नेवून घेऊन ते एकामागून एक दरीत पडले आणि पाठीमागून येणाऱ्या दोघांतिघाता धनगराने दरीत डकलले.

धनगराच्या सैनिकांचा असा शेवट आल्यावर धनगराने लस्तधरी जाऊन घडलेले भयंकर वृत्त सांगितले. प्रथम कोणो त्याच्या दोळ्यावर विश्वासच केला नाही. परंतु दुसऱ्या दिवशी जगावल्यावर काही लोकांनी त्याच्याबरोबर त्या दरीजवळ जाऊन कामरूपच्या सैनिकांची पंक्ति प्रत्यक्ष दोळ्यांनी पाहिली तेव्हा त्यांना सर्व खरे मानाचे लागले.

त्या भयंकर प्रसंगातून धनगराने मोठ्या धुक्तीने त्या सर्वांना बाचविल्यावरून लगेच धनगराच्या मंडळींनी धनगराची राखणणी केली व त्याला इनाम देऊन त्याचा उचित सत्कार केला.

पुढे काही दिवसांनी नेषाळच्या राजाने धनगराला स्वतःच्या दरबारांत बोलावून त्याचा यशोचित सत्कार केला.

विवेकाचा व्यापारी

एका गावी एक विद्वान पंडित रहात असे. त्याने एक दुकान काढून विवेक विकण्याचा पंथा सुरू केला. एका श्रीमंत माणसाच्या मुलाने येऊन दुकानातकी पाटी वाचली—“येथे विवेक विकला जातो.” त्याने त्या पंडिताजवळ विवेकाच्या विक्री संबंधाने बतकशी केली. पंडिताने एका रुपयापासून हजारो रुपयांपर्यंत किमतीचा विवेक मिळतो असे सांगितले.

एका रुपयाचा विवेक घेतला तर काय होईल?” त्या माणसाने विचारले.

“ते काही सांगता येणार नाही. एका लाखापर्यंत फायदामुद्धा होण्याची शक्यता आहे,” पंडित म्हणाला.

त्या श्रीमंत माणसाने एका रुपयाच्या विवेकाची चिट्ठी विकत घेतली. चिट्ठीत असे लिहिले होते—“घेत बलिष्ठ विवा मोठ्यांच्या भांडणात मध्ये पडू नये!”

श्रीमंत माणसाच्या मुलाने आपला रुपयाचा विवेक खरेदी केल्याची गोष्ट सांगितली. श्रीमंत तागून म्हणाला—“तू आहिले मुझे! हा कागदाचा तुकडा त्या दुकानदाराच्या तांडावर फेंकून रुपया परत घेऊन ये.”

श्रीमंताच्या त्या पंडिताला मुलाने आपल्या तुकडा देऊन आपला रुपया परत मागितला. त्या मुलाने आपण घेऊन सांगितले की, त्या कागदावर जे काही लिहिले आहे, त्याप्रमाणे जीव केला तरी बाणधार नाही. पंडिताने ती चिट्ठी ठेवून घेतली आणि रुपया परत दिला.

त्या गावचा राजा एकदा आपल्या दोघां राख्यांना बरोबर घेऊन राजधानीच्या देखरेखीसाठी निघाला. त्याला एका जेव्ह्याच्या दुकानात एक सुवर हार दिसला. त्याची किंमत एक लाख रुपये होती. दोघी

Fullscreen 127 12 / 75

राजाला सांगितली. राजाने चवकडो केला की डोणो साक्षी आहे का. दोघी दाखोनी त्या श्रीमंताचा मुलगा त्या वेळी तेथे हजर होण, असे सांगितले. राजाने त्याला बोलावून आपापला सिपायाला पाठविले. त्या श्रीमंत माणसाचा मुलगा घाबरला. कारण ते पोटघांके सांजण होते. फोरा एकाच्या बाजूने साक्ष दिली तर दुसरा रागावणार! त्याने स्वतः विवेकाच्या दुकान-दारासमोर चिड्डीत बांधिलेल्या विवेकाच्या उपयोग बोंब गेला तरी करणार नाही असे शपथ घेऊन कबूल केले होते.

म्हणून वसपाने मुलाला त्या विवेकाच्या व्यापाऱ्याकडे जाऊन या संकटातून स्वतःची सुटका करून घ्यायला काही तरी विवेक विकत घेऊन यायला पाठविले.

श्रीमंताच्या मुलाने विवेकाच्या व्यापाऱ्याकडे जाऊन त्या संकटातून सुटका मिळायला काही उपाय आहे का विचारले.

“तुम्हें सुटका व्हायला पांचशे रुपयांचा विवेक मी तुला देतो. परंतु या संकटातून कायमची सुटका व्हायला विवेकाची किंमत दोन हजार रुपये आहे आणि त्याचा अंमल व्हायला एक लाख रुपये!” पंडित म्हणाला.

श्रीमंत माणसाच्या मुलाने त्या विषयी आपल्या बापाचा सल्ला घेतला आणि

परत घेऊन व्यापाऱ्याच्या म्हणाला—“पांचशे रुपयांचा विवेक घ्या!”

विवेकाच्या व्यापाऱ्याने पांचशे रुपये ठेवून घेतले आणि एक कागदही चिड्डी त्या श्रीमंताच्या हातात दिली. चिड्डीत लिहिले होते—“वेड्याच्या साक्षीला काही किंमत नाते.”

राजाने दाखोण्या खदानीविषयी चवकडो केला तेव्हा साक्षीदार म्हणून आलेल्या श्रीमंताच्या मुलाने डेडघासारखा अभिनय केला. राजाने वेड्याच्या साक्षीला मान्य केले नाही व दाखोण्या अर्तीने आजेल माणसाने नार्मजुर केले.

थामुळे हार दुकानदाराकडे राहून गेला. तो विकत घेणे दोघी रागधंता अक्य जाले नाही, परंतु दोघां राणीच्या दाखोणी त्या श्रीमंताच्या मुलाचा सूड घ्यावे ठरविले. त्यांनी त्या श्रीमंताच्या मुलाला भीती दाखविली.

म्हणजे—“तू नेह्याचा अभिनय करून तो हार कोवळ्याही विकत घेऊ दिला

नाहीस. याम्ही तुला सोडणार नाही. पाहतो आम्ही!”

जातां दोघां रागधंताबरोबरच भांडणांचा जतण घेऊन ठेवला. म्हणून तो श्रीमंत मनुष्य व त्याचा मुलगा विवेकाच्या व्यापाऱ्याकडे गेले आणि त्या संकटातून सुटका मिळायला विवेक पांगितला.

तो व्यापारी म्हणाला—“मी पहिल्यानेच सांगितले होते की तू त्या वेळी दोन हजार रुपयांचा विवेक घेतला असतास तर तुला सुटका मिळाली असती” असे सांगून त्या व्यापाऱ्याने दोन हजार रुपये ठेवून घेऊन कायदाच्या तुकड्यावर काही लिहून दिले. त्या चिड्डीत असे लिहिले होते—“हा हार तुब विकत घेऊन राजाला दे!”

त्या श्रीमंत मनुष्याने एक लाख रुपये देऊन तो हार विकत घेतला आणि आपल्या मुलाच्या हाती तो राजाला नजराणा म्हणून देऊन टाकला. राजाने आपल्या दोघां रागधंतांना रुक्कपाने तो हार आपल्या सुनेचा प्रेमाची भेट म्हणून दिला.

अमरवाणी

एते सत्पुत्राः परार्थघटकाः स्वार्थानि परित्यज्य ये
सामान्यास्तु परार्थमुद्यमभूतः स्वार्थोक्तिरोधेन ये
नेमी मानुवराशयाः परहितं स्वार्थाय निघ्नन्ति ये
येषु त्वसि निरर्थकं परहितं ते केन जानीमहे

॥ १ ॥

[आपणा स्वार्थ सोडून ये परार्थ साधनात ते सलुस्य होते. जे स्वतःचा स्वार्थ सोडल्याशिवाय परार्थ साधण्याचा व्रत करताना ते सामान्य व्रत होऊ. जे स्वतःच्या हवावालांवर परार्थ दाखि करतात ते सरासरी होत आणि जे विकाकारास दुसऱ्याचे अहित करून, त्यांना (जाणा) काय म्हणाले?]

पापनिवारयति, धोवयते श्लाम, गुह्यं निगूहति, गुणान् प्रकटीकरोति;
आपमृशतं च न जहाति, ददाति काले; मम्मित्रलक्षणमिदं प्रयदति सन्तः ॥ २ ॥

[मममित्रासून निवृत्त करणे. अन्तर्जाकीचे प्रवृत्त करणे. गुह्य सोडून देणे, गुणाने प्रकट करणे करणे, आपमृशकाची साथ देणे अर्थात भेडखोर साहाय्य करणे ही सारे मममित्राची लक्षणे आहेत.]

मनासि वर्चसि कामे पुण्यप्रीत्युपपुर्णाः त्रिभुवनसुखकारधर्माणिः शीघ्रयतः
परमपुण्येन ॥ ३ ॥

[३- कामे पुण्यप्रीत्युपपुर्णाः त्रिभुवनसुखकारधर्माणिः शीघ्रयतः परमपुण्येन ॥ ३ ॥] करून त्रिभुवनाला सुखी करून, शरीराच्या परमापुण्यारब्धा पोहोचणा सामान्य नामाला परमपुण्येचे बहुलप्राप्ति प्राप्तून स्वतःचा हृदयाने उज्ज्वल होण्यात अति सतत सध्या पुण्य फार मोठे आहेत.]

शिखारथ

[५]

[खड्गवर्मा व जीवदत्त यांच्यात घेतले. बाबाला पाहताच बॅल चिचकून वाट पडत बिकडे बंकावात पडून गेले. खड्गवर्मा व जीवदत्त पर्यायरात्रीच चासत सूर्यदियापूर्वी एका लहानजा गावी येऊन पोचले. त्या गावातल्या सायप्रभुखाने आपल्या नोकरींना पाठवून दोघांना बोलावून घेतले. दोघे पाटलाच्या कचेरीकडे निघाले. पुढे-]

खड्गवर्मा व जीवदत्त पाटलाच्या कचेरीत पोचले तेव्हा त्यांना पाहताच मावकरी आपसात हसू हसू काही तरी बोलू लागले. नोकरांनी दोघांना पाटलासमोर उभे केले. पाटलाने त्यांच्याकडे लक्षपूर्वक पाहून दरबाने विचारले- "तुम्हां दोघांपैकी जीर-भद्र कोण आणि रामभद्र कोण, बौला!" "आमच्या पैकी एकाचे ही मांढले एकही नाव नाही." जीवदत्त म्हणाला. "हस्स! मग तुमची नावे काय?" पाटलाने विचारले. जीवदत्त त्याचे उत्तर देणार इतक्यात खड्गवर्मा म्हणाला- "भाजे नाव खड्गवर्मा आहे व माझ्या मित्राचे नाव जीवदत्त आहे." "बरे, नाव बदलायला कितीसा वेळ लागतो आणि स्वात कष्ट तरी काय?" दोघे बापायला डावा हात पुढे करत, बसू- पाटील दरबाने म्हणाला.

खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांनी आपापला हावा हात पुढे केला. पाटलांनी लक्षपूर्वक दोघांचे हात पाहिले व म्हणाला-“अरे, तुम्हाला तर पांचपांच बोटे आहेत. उग्रावा हात दाखवा !”

खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांनी उग्रावा हात दाखविला. दोघांच्या हातांना पांच पांच बोटे असल्याचे पाहून विरस होऊन तो म्हणाला-“तुम्ही माझ्याकडे, समोर डोळे करून घ्या !”

खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांना मनातल्या मनात फार राग येत होता. तरी राग आवरून त्यांनी पाटलांच्या डोळेधाकडे पाहिले. दोघांचे डोळे पाहून पाटोल म्हणाला-“तुमच्या पैकी कोणाचाच डोळा

आपल्या कारकुनाकडे पाहिले. कारकुनाने खडावर्मा व जीवदत्तकडे एकदां पाहिले व म्हणाला-“महाराजांनी दबडी पिटवून एकाचा डोळा कुटवा व एकेच्या हाताला सहा बोटे असल्याचे सांगितले होते हे खरे! ती गोष्ट थोडा वेळ वाजूला राहू या. मी म्हणतो, प्रथम तुमची मुलगी एकाएकी नाहीशी कशी काय झाली, याचा विचार करा. तिला सरोवरात स्नान करीत असतां पाहून कोणी यश किंवा गंधर्व उचकून घेऊन गेला असेच असे का वाटते तुम्हांला ?”

कारकून म्हणाला ते ऐकून पाटलांना आपल्या हरवलेल्या मुलीची आठवण झाली. त्यांना एका आठवड्यापूर्वी त्यांची मुलगी एकाएकी कधी नाहीशी झाली, या विजेने घेरले. पाटलांनी मुलीचा अनेक प्रकारे शोध करून पाहिला. पण सर्व प्रयत्न त्या ठरले.

कारकुनाने तो प्रश्न करून पाटलांना ज्या गोष्टीची सूचना केली होती ती गोष्ट त्यांचा फळली. त्यांनी पुन्हा रागाने खड्गवर्मा व जीवदत्त यांच्याकडे रागपी मुद्रेने प्रहात वरडावून विचारले-“तुम्ही या गावात आलातच कशासाठी ?”

“आम्ही देवाटनाला मिचाले होते. वाटेत हे गाव लागले. आजचा दिवस या गावात काढावा असे ठरविले. या गावात

आम्हाला काही एक काम नाही.” जीवदत्त म्हणाला.

त्यांचे ते उत्तर ऐकून कारकून म्हणाला-“जाता काम बोलावे? अहो, या गावाच्या चारीवाजूला जे जंगल आहे त्यात चोरांनी व लुटेऱ्यांनी घुमकूळ भाजविला आहे. पण कोणाचा विचारले तर देवाटनाला तिचालो माहो असे उत्तर देतात. म्हणून या दोघांना आपली दोन दिवस या गावातच डांबून ठेवावे. तोंपर्यंत महाराजांनी ज्यांना पकडण्यासाठी दबडी पिटविली आहे त्यांचा शोधपण लागेल. आपल्या मुलीला पळवून नेणारांचा शोधपण लागेल कदाचित !”

कारकून म्हणाला ते सर्व त्याचे बरगळण होते. अर्थातच खड्गवर्मा व जीवदत्तला त्याचे आश्चर्य वाटले. पाटलांच्या मुलीला असे एकाएकी कोण पळवून नेणार? खड्गवर्माचा पारा वडला. त्याने पाटलाकडे आणि त्याच्या कारकुनाकडे एकदां डोळे वटारून पाहिले आणि तलवारीच्या मुठीवर हात ठेवून जीवदत्तला खून केली. त्या दोघांची जागच्या जागी कत्तल करावी हे त्याला सुचवयाचे होते. परंतु जीवदत्तने त्याला थांत व्हायला सुचविले. त्याला तसली गर्दी करण्याची सवयच नव्हती.

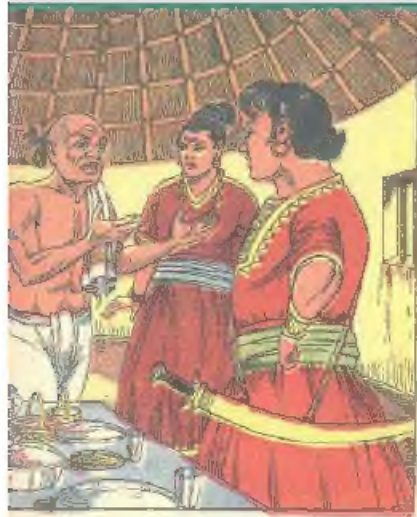
पाटलाने आपल्या नोकरांना बोलावून दोघांना पिंपळाच्या झाडाखालच्या सोपडीत

नजरकैदेत ठेवायला सांगितले. दुसऱ्या दिवशी त्यांना पुन्हा कचेरीत हजर करण्यात पण सांगून ठेवले.

नोकर दोघांना एका सोपडीतबीक बंजून गेले. त्यांनी त्यांना आत जायला खुणेने सांगितले. त्या सोपडीत आरोपींना बंद करून ठेवण्यात येत असे. गावाच्या चारीवाजूला एक कुंपण होते. त्याला बांबूचे एक दार होते.

जीवदत्त विचार करू लागला की मूर्ख कारकुनाच्या सांगण्यावरून पाटलाने आपणास व्यर्थ नजरकैदेत ठेवण्याची आज्ञा केली आहे. त्याप्रमाणे नजर कैदेत पावून राहल्यास आपला जीव विनाकारण आपली

खड्गवर्मा उभय विचार केल्यासारखे विचार लागला.

“ते मलादेखील कळले नाही, दुवा!” जीवनवत् म्हणाला.

त्या दिवशी दुपारी खानावळवालीकडून एक तरुण युवक त्यांच्यासाठी जेवण घेऊन आला. त्याच्यामजळ त्यांनी बवकशी केली तेव्हा पाटलाची मुलगी सरोवराच्या काठी उभी असता तिला कोणीतरी उचलून नेल्याचे कळले.

“त्यामुळेच दोघां म्हातान्यांची डोकी ठिकाणावर नाहीत तर!” जीवनवत् म्हणाला.

खड्गवर्मा होकारार्थी मान हलवून विचार करीत स्वस्थ बसून राहला. त्या शोपडोत बसून राहल्याने-सबे अगोवा काढे थोड्यासाखे त्याला झाले. पंचपुरसारख्या राजधानीच्या शहरातून सुटून आले आणि या खेडे गावात येऊन अडकली. याहुन जास्त धोक्याची व जपमानाची गोष्ट काय असू शकणार?

कसावसा तो दिवस गेला. पाहूरेक्या-वेकी एक कण झडाला ऐवून पेंगट बसला होता. त्याच्या बाजूला एक भाला टेवलेला होता.

“हे गाव मुळीच मागे दिघते आहे. नाही तर हा पेंगट पडलेला माग्य आपल्या-

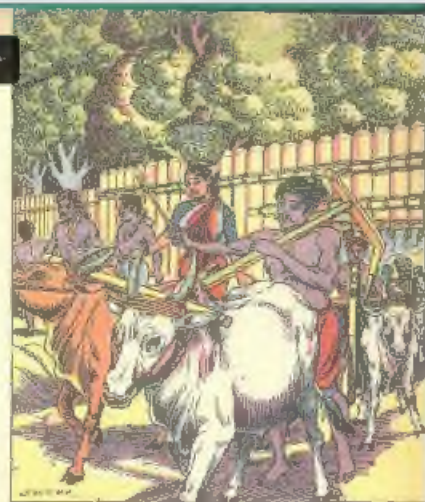
वर पाहू-यासाठी ठेवण्यात आला बसता का? चक, संवकर पाय काढूया आपण या शोपडोतून.” खड्गवर्मा जीवदत्तला सूचना करीत म्हणाला.

“खड्गवर्मा! पुन्हा सांगतो अशी बाई कळू नकोस. आपण पळून गेल्याचे कळले तर त्यात जास्त धोका आहे. ते आपल्याला सारा गुल्लेगार मानतील. रात्री आपण कोणाला कळू दिल्याशिवाय पाय काढून पळून गेलो तर सकाळी जनादेपर्वत आपण पुष्कळ दूर निघून गेलेले असू.” जीवनवत् म्हणाला.

संध्याकाटी. कळोख पडू लागला. शेताकरी शेतावरून आपले नांगर व बैल घेऊन परतू लागले. त्यांच्यासाठी पाहूरे-कन्यांनी गावाच्या चारीबाजूला असलेल्या कुंपणाने वार उघडले.

योडथा वेळाने खानावळवालीकडून राजीचे जेवण आले. जेवण ब्राणण्यात तरुण घुपमणे गावात कोण काय बोलत होता हे कोळता बोलता सांगून टाकले. गावात अशी बातमी पसरली की गावकऱ्यांपैकी दोघां-तिघांनी जंगलातल्या भैरवाच्या भक्तांना पाहिले होते, म्हणे. त्यांच्यापैकी दोघे जण गावात बळी देण्यालायक लहान लहान मुली-च्या शोधार्थ वेप पारटून हिडत होते, वगैरे.

ती बातमी ऐकून खड्गवर्मा रागाच्या भरात म्हणाला-“आम्हांला भैरवाचे भक्त

मानताहेत का तुमचे. पाटील? तरमग आम्ही भैरव भक्त आहोत हे मी खरोखरच सिद्ध करून दाखवीन. येथून जाण्यापूर्वी गावच्या पाटलाला व त्याच्या काळुकुनाला भैरवासभोर बळी देऊन टाकू.”

“अहो, तुम्ही विचान्या दोघां म्हातान्यांना ठार का करणार? पाहिले तर पळून जा. तो कारकून द्रुष्ट आहे. तो राजाकडून शाबासकी मिळविण्यासाठी काय वाटेल ते करायला तयार होईल.” खानावळवालीचा नोकर म्हणाला.

त्याचे ते सहानुभूतिपूर्ण बोलणे ऐकून जीवनवत्ला आनंद झाला. शाळी चांदीचे एक बाणे इनाम म्हणून देत म्हणाला-“या

एकाचा मकट्यात सापडण्याची शक्यता आहे. दोन तरुण नजर कंवेत बंद आहेत अशी बातमी एका गावातून दुसऱ्या गावात व त्यानंतर आणखी दूरवर, थोडे राजधानी-पर्यंत पोचण्याची शक्यता आहे. नोट विचार करून त्याने खड्गवर्माला सावध करण्याच्या हेतूने म्हटले-“हे वर खड्गवर्मा! जाईत तू काही तरी करून बसशील. तू खात रहा. रात्री आपण येथून पाय काढूया. पाहूरेकऱ्यांच्या हातावर तुरी देऊन पळून जाणे आपल्याला तितकेसे कठीण नाही!”

“तो मुलू मुलीला कोणी पळवून नेल्याचे सांगत होना. काय झाले तरी काय?”

जाणता. तो हत्ती पाहरेकरी या पाहरेकरी घाबलून दचकून उभा राही आणि सोपडीचे वार तर उचडले नाहीत ना याचो खात्री करून घेऊन पुन्हा झाडाळा टेकून बसे.

खड्गवर्मा व जीवदत्त सोपांना निसडून पळून जाण्यास टीच बांगली संघी मिळाल्या सारखे वाटले. ते दोघे दारुळा बांधलेली दोरी कापून बाहेर आले आणि पाहरेकरी बसला होता तेथे आले. पाहरेकरी त्यांच्याकडे पाहून दिसत करू लागला. त्याला त्या सोपांची मुळीच भीति वाटत नव्हत्याने त्याच्या चेहऱ्यावरून दिसले.

खड्गवर्मने तलवार उपसली ती पाहून पाहरेकरी काही बोलणार, इतक्यात जीवदत्त त्याला ऐकू येईल इतक्या वेताच्या आवाजान त्याला म्हणाला-“माझ्या प्रस्नाचे उत्तर जागचा हल्लाशिवाय शांतपणाने बे तुझ्या जिवला धोका नाही, तू ओरडलास तर मात्र तुम्ही दोघे तुझ्या पायावर लोटू लागेल.”

ते ऐकून पाहरेकरी शरधर कांपू लागला, तो घाबऱ्या आवाजात म्हणाला-“तुम्ही मला डार करू नका, तुम्हांला गावच्या पाटलाने विनाकारण कैद करून ठेवले आहे, मी त्यांचा नोकर आहे. ते मला सांगतील ते काम करणे लागते.”

“आम्हांला कळते. पण आम्हां दोघांवर नजर ठेवण्यास तुझ्यासारख्या एकट्याला पाटलांनी कसे काय नेमले याचेच आम्हांला आश्चर्य वाटत आहे.” जीवदत्त म्हणाला.

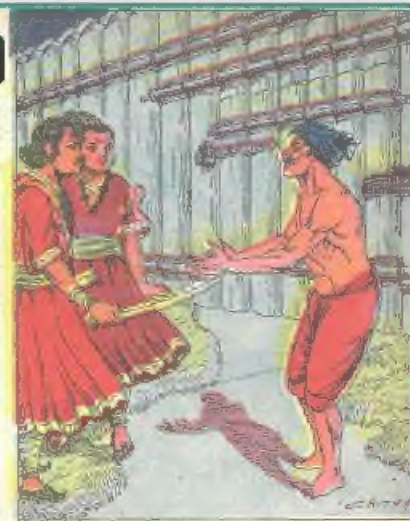
“ओहो, अशी शंका तुम्हांला आली होय? ज्योता स्वतःचा जीव वाचवायचा आहे ते रात्रीच्या या भयंकर वेळी कुंपणावाहेर पळून जाण्याचे भाडो करणार नाहीत. गावाच्या घाटीवाजुला हे बे भयंकर पंगल आहे त्यात खून पशू रात्रभर हिडत असतात.” पाहरेकरी म्हणाला.

“अस्त! आम्हांला फक्त जीव वाचवायचा नसून गांवचे वर्षे जगायचे आहे! आम्ही या कवेतून पळून जायचे म्हणतो. तो कुंपणापलीकडे कसे तरी जाऊन. पण कोणी पाहिले तर त्यात धोका आहे.” जीवदत्त म्हणाला.

“अहो, पण कुंपणापलीकडे जाय, सिद्ध व हत्ती आहेत! तो हत्ती कसा मोठमोठ्याने ओरडतो आहे, पाहातच आहां!” पाहरेकरी समजावून सांगण्यासाठी म्हणून म्हणाला.

“अरे, त्यांच्याशी कसे वागायचे ते आम्ही पाहून घेऊ. तू आपली बडबड बंद कर आणि मुकाट्याने दार उघड.” खड्गवर्मा दारवाडीत म्हणाला.

“दरे तर, मी उघडतो. मी सांगायचे ते सांगितले आहे. मी उघडतो.”

असे सांगून पाहरेकरी कुंपणाकडे निघाला. त्याच्या पाठीमागून खड्गवर्मा व जीवदत्त निघाले.

पाहरेकरी दारापयंत गेला. त्याची दोरी सोडता सोडता गावच्या आणि म्हणाला-“हे पहा, मी दोरी सोडलो तर माझा जीव बोक्सात पडेल त्याचे काय? पाटील साहेब माझाच गळा वरतील की मी तुम्हांला पळून जायला मदत केली. त्याबद्दल मला फांसावर चढविलेली. म्हणून तुम्ही माझ्या पगडीचे भांडे हात पाय बांधून देवा. माझ्या वॉडावर एक पट्टी बांधून देवा. आपल्या तलवारीने दोऱ्या कापून टाकून पळून जा.

सर्व शांतत्या खोटाबा आहेत. त्यांच्यावर मुळीच विश्वास करू नकोस. आ माता तू परी जा.”

खानजळवल्लीचा नोकर निघून गेला. पाहरेकऱ्यांपैकी दुसरा मनुष्य रात्री पाहूरा सायला आला. एकदा त्याने सोपडीत धोकावून पाहिले. पिपळाच्या झाडाजवळ जाऊन गुंफापाशी चटई अंधरली आणि पिपळाला हेकून बसला. त्याने सोपडीचे वार दोरीने बट्ट बांधून ठेवले.

मध्यरात्रीच्या सुमारास गावाच्या घाटी-वाजुला जे कुंपण होते त्याच्या पलीकडे रानटी जनावरे मोठमोठ्याने ओरडत होती. एक हत्ती कुंपणाजवळ येऊन चिल्लार करू

उरंगार नाही." हात ओढून पाहारेकरी म्हणाला.

पाहारेकरी म्हणाला ते जीवदत्तला बरोबर वाटले. त्याचे म्हणणे बरोबर होते. त्या विषयाच्या संकटात डबलून पळून जाणे त्याला बरोबर वाटले नाही. खड्गवर्माला पण ती गोष्ट पटली. म्हणून दोघे नास्त वेळ न घालवितां पाहारेकऱ्याला भेऊन पुन्हा झाडाजवळ गेले. त्याची पगडी सोडून त्याला स्थानी बांधून ठेवले आणि डोक्याच्या मागच्या बाजूला गाठ मारून ठेवू लागले.

तोपर्यंत पाहारेकरी गप्प असून होता. तितक्यात त्याच्या मनात काहीतरी विचार जाला. म्हणाला—"अहो, पण तुम्ही मला असे बांधून ठेवले आणि दारातून आत मूर ननावरे शिरली तर मला साऊन टाकतील! म्हणून तुम्ही मला या झाडावर कोठे तरी बसवून बांधून ठेवून निघून जा." रडक्या आवाजात पाहारेकरी म्हणाला.

"अरे, होय की! ती गोष्ट आम्हांला सुद्धा सुचली नाही. नाही तर तू विना-

धास झाला असतास!" जीवदत्त म्हणाला. त्यानंतर खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांनी मिळून त्याला एका चढईत घुशातून झाडावर उंच जागी नेऊन ठेवले. त्याच्या तोंडावर पट्टी बांधून ठेवू लागले तेव्हा पाहारेकरी म्हणाला—"पहा, तो हत्ती अगदी कुण्या-जवळ घिरट्या चालतो आहे."

खड्गवर्मा स्मित करून म्हणाला—"तो हत्ती कुपणावाहेरच कुपणाची फिकीर करीत दारावर लक्ष देतो आहे तर तो सामान्य हत्ती नसावा. हत्तीचे रूप घेऊन कोणी मांथिक जाला असावा. आम्ही त्याच्या समाचाराला जातो."

त्यानंतर खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघे कुपणाकडे निघाले. पाहारेकरी म्हणत होता त्यात दोघांना काही अतिशयोक्ति दिसली नाही. एक हत्ती कुपणावाहेर झाडाखाली उभा राहून नीलावर करीत होता. कदाचित त्या हत्तीचे पिल्लू धरून गावकऱ्यांनी गावात आणून ठेवले असेल, असे दोघांना वाटले. (क्रमशः)

अज्ञात नगरद्वेष

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो झाडाजवळ परत आला, प्रेत खाडावर घेतले आणि नेट्यीप्रमाणे मोनपणे स्मशानाच्या विषेने नाम्ना लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—"राजा! तुझा शोरपणा कोणी ओळखू शकणार नाही. काही लोक हयग्रीबासारखे आपला शोरपणा झाकून ठेवतात. मी तुला त्याची गोष्ट सांगणार आहे. कक्ष देऊन एक" असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

एका रात्री एका शेतकऱ्याला तीन मुलगे होते. दोघे मोठे महनवी व हुशार होते आणि शेतात काम करून बापायला मदत करीत. तिसरा मुलगा हयग्रीब स्वभावाने थोडा मऊ आणि सरळ होता. म्हणून त्याचे आईवडील त्याला कधी काही काम सांगत नसत. आपला हा मुलगा थोडा अंदवडीचा आहे धरून स्थाना वाटे.

वेताळाच्या गोष्टी

म्हणून की काय राजाच्या ज्योत्स्नव किंवा राज्यारोहण समारंभाची जयंती होई त्या उत्सवांची संमत पहायला त्याला कोणी नेत नसे. तो आईला म्हणू—“आई मी मूढा येतो.” तेव्हा आई त्याला समजावून सांगे—“बाळ! लोकांशी कसे बोलायचे व इतरांबरोबर कसे वाग्याचे हे तुला कळत नाही. लोक तुला पाहून हसतील. म्हणून तू आपला घरीच रहा.” हयग्रीव त्याने उत्तर देई—“तरमग मला कधी जावयाचे झाले तर मी इतरांच्या दृष्टीस पडल्याशिवाय जात जाईन.”

त्याच सुमारास राजाने आपल्या मुलीचे स्वयंवर रचण्याचा विचार करून एक बट

मजल्यात उभी राहील. जो कोणी एक उडी मारून तिच्याजवळ भाऊन पोचिले त्याच्याशी तिचा विवाह करून देण्यास वेईल. ते कळल्यावर पुष्कळ ठरवण मंडळी भाषाण्या बाग्याची परीक्षा पाहण्यासाठी त्या गावी आले. पण त्यांच्या पैकी एकालाही एका उडीत दुसऱ्या मजल्यावर पोचता आले नाही. एकदा हयग्रीवचे दोघे क्रकडयश त्यांच्या नशिवाची परीक्षा पाहण्यासाठी निघाले. हयग्रीवने त्यांच्याबरोबर जाण्याना झुटु बघाविला नाही. तो हातात एक काठी पेंऊन रावात फिरायला निघून गेला.

जंगलात एका बाजूला एक फुडांची वाडी होती. हयग्रीवने त्या झाडावर लोका काठी बारली. लगेच एक देवी प्रगट झाली. त्या देवीची व हयग्रीवची बरेच दिवसांपासून बोलक झाली होती. परंतु ती गोप्य नरात इतर कोणत्या माहीत नव्हती.

“काय पाहिजे तुला?” देवीने हयग्रीवला विचारले.

“जेराने फलणारा फोडा, चांदीचा पोशाख आणि रुपये!” हयग्रीव म्हणाला.

दुसऱ्या क्षणाला त्याने मागितलेल्या सर्व वस्तू त्याला मिळाल्या. तो घोड्यावर बसून राजवाड्याकडे निघाला. वाटेत त्याला त्याचे भाऊ पायी चालत राजवाड्याकडे

जाताना भेटले. त्याने त्यांना विचारले— “कोठे निघालात तुम्ही?”

दोघां भावांनी हयग्रीवला बोलवले नाही. म्हणून म्हणाले—“बाम्ही राजवाड्याकडे निघालो आहो.”

“तुम्हांला तुमच्या कामात यश येवो!” असे सांगून हयग्रीव आपल्या भावांना प्रत्येकी तीनतीन रुपये देऊन पुढे निघाला.

हयग्रीव राजवाड्याजवळ पोचला. सवें पकित होऊन त्याच्याकडे पहात बघे राहले. कारण इतकी सुंदर व भूल्यवान बस्त्रे घालून आलेल्या माणसाला त्यापूर्वी कोणी पाहिले नव्हते. बरच्या मजल्यावरून राजकुमारीने त्याला पाहिले व तीदेखील चकित झाली.

हयग्रीव घोड्यावरून उतरून बरच्या मजल्यावर उडी मारू लागला, पण तो तेवढ्यात पोचू शकला नाही. म्हणून तो काही बोलत्याशिवाय घोड्यावर बसून फुलझाडाच्या झाडाकडे निघून गेला. आपली बस्त्रे देवीला देऊन घरी परतला. त्याचे दोघे भाऊ फार उशिरा परतले. त्यांच्या मनात एकच एक विचार घोळत होता, ती मूल्यवान वस्त्रे परिधान करून आलेला मनुष्य कोण होता? दोघे ते बोलत होते व हयग्रीव ते ऐकत कोपण्यात पडून होता.

दुसऱ्या दिवशी हयग्रीवचे दोघे भाऊ राजवाड्याकडे निघून गेल्यावर हयग्रीव जंगलात

गेला. त्याने देवीकडून या खेपेस एक घोडा, सोन्याचा पोशाख व मोहोरा मागून घेतल्या. वाटेत त्याला त्याचे भाऊ भेटले त्यांना त्याने वहावहा मोहोरा दिल्या व पुढे गेला.

या खेपेस त्याने दुसऱ्या मजल्यावर उडी मारली, परंतु तेथे तो उभा राहू शकला नाही. जाली उडी मारून आपल्या घोड्यावर बसला आणि परत जंगलात निघून गेला. जंगलात त्याने देवीला सर्व वस्तू परत केव्हा आणि थरी वाकून कोणत्यात पाडून राहला. हयग्रीवचे दोघे भाऊ घरी गेल्यावर आपल्या आईला त्या विचित्र माणसाविषयी सांगू लागले. हयग्रीव पडल्या पडल्या शांतपणे ते ऐकत होता.

निकडे राजाला फार राग आला की ज्या तरुणाने अट पुरी केली ती असा पट्टम कां गेला म्हणून त्याने दबडी पिटविली की जो कोणी त्याला वस्त्र आणून हजर करील त्याला मोठ इनाम दिले जाईल.

ती दंडडी ऐकून हयश्रीवचे भाऊ त्यांच्या आईला म्हणाले—“त्या माणसाने आमच्यावर थोडे उपकारच केले आहेत तरी तूच तो आम्हांला दिसलेच तेव्हा त्याला घेऊन आम्ही राजासमोर हजर करू. राजा आम्हांला मोठे बक्षिस देईल.”

‘तो असा सहजी तुमच्या हाती येणार न था’ हयश्रीव आपल्या बापा शान्तरा भावांना म्हणाला.

हेतूच हयश्रीव आज उठून येतो दोघे बाऊ राजबाड्याकडे निघाले. त्या जिवरी हयश्रीवलादेवलाय लमकर दस्तऐव पाहून त्याच्या आईला बोधे आश्चर्यच कायके निते त्याला तसे विचारले पण

‘मम काही गद्दग आई मी शान्तरा बाऊन माझा गद्ग लमकर हयश्रीव म्हणाला. आईला तसे उत्तर देऊन तो इंगलार मिथाला या व्योम त्या देवीकडून रत्नांनी मजबलेला मोठा पोशाख व रत्न मागून घेतली

हयश्रीवला वारेत त्याचे भाऊ भेटले. त्याला पाहूनच ते मोठमोठ्यात ओरडू लागले—“अरे सापडला रे जोर! जोर!” आणि त्याला थोड्याचकन सांगी जा लागले. हयश्रीवने त्याला बुर वकलले आणि म्हणाला—“मुम्ही दोघे आहो मूर्ख! ज्या ते तुमच्यासारख्या मूर्खाना दंड देण्याचकन बक्षिस देतो. त्यानंतर त्यान मुठ नर मखून हिरे धोघांना दिले आणि धार सरघाव सोडून राजबाड्यात गेला

हयश्रीव राजबाड्याजवळ पोचला आणि त्यांनी त्याला घेऊले पण तो बडाला राजबाड्याजवळ गेला व एका डडीत दुसऱ्या मजल्यावर जाऊन पोचला

राजकुमारी हयश्रीवला हयश्रीवला मूर्ख माझ्याची विवाह करण्याची इच्छा नसल

परंतु माझा अश्रुवणी खान्तर पाझा ही वंछली आपल्या दोरात ठेवीत जा’ असे साधून निरुत्साहत्या वयावली अशी काढून त्याच्या बाटात घातली.

हयश्रीव राजबाड्यातून डडी माहत खाली मिथाला तेव्हा राजाच्या निपाथाला चाली मूर्ख राजा घातला पण हयश्रीवने सरळ थोड्याच्या पाठीवरच उडी मारली आणि बाडा भरपाव सोडला त्याला बाणो पकडू शकले नाही. देखीजवळ पोशाख व इतर वस्तु देऊन घरी आला आणि एका कोपन्यात पडून राहला.

त्याचे भाऊ घरी आल्यावर आईला म्हणाले—“आपल्या मूर्ख भावाच्या म्हणण्या-

प्रमाणे खरोखरच त्या तरुण भाणसाला आम्हांला पकडू शकला नाही परंतु तो मजत कुमार खरोखरच चांगला आहे आई! त्याने तु पट्टा आणलेला काय दिसला असे सांगून दोघांनी बरोबर आणलेले हिरे श्राईल दाखविले त्याच्या आदत विचार कला वर असे त्याने आपल्याभर आता वयावली वकलली उली नही

राजकुमारीला धिक्कारा राजकुमार पकून गेल्यामुळे राजा धात राजाजीत पडल्या त्याचा शोध लावण्यासाठी राजाले एक कुक्ति केली त्याने प्रजेला एक मोठी मेजवानी दिली पण त्याला वारले होते तसा तो राजकुमार आपल्या रुपात किंवा केष पालून आलेला दिसला नाही.

स्वानंतर राजाने शिपायांना हुकूम सोडला की राज्यभर हिंसा आणि ज्याच्या हातात राजकुमारीने दिलेली खुर्ची अंगठी सापडेल त्याला आपून हुंवर करा त्या प्रमाणे शिपाई प्रत्येक घरात शिरून तशा माणसाचा हुडकू लागले. ते हयग्रीवच्या घरी आले व त्याच्या हातात अंगठी पाहून त्याला घळत घेऊन नेले कुतूहलाने कपडे अंगात घातलेल्या एका शेतकऱ्याच्या मुलाला पाहून राजाचा, त्याने तो यशस्वी दाखविला असेच असे वाटले नाही तरी राजाने त्याला उत्तमोत्तम वस्त्रे परिधान करायला दिली आणि राजकन्येची त्याचा विवाह करून दिला.

राज्यभर एक सकट आले आणि राजाचा समूही युद्ध करण्यासाठी सैन्य घेऊन जावे लागले. राजाने आपल्या दोघा मुलांना व जांबयाला पण युद्धभूमीवर बरोबर घ्यायला सांगितले. हयग्रीव सव्याच्या आधी राज वाड्यातून बाहेर पडला आणि बावाबाहेरच्या तळ्याच्या काठी बेंदकांशी खेळत बसला.

घोड्या वेळाने दोघे राजकुमार सैन्य युद्धाला निघाले त्यांनी आपल्या मेहुण्याला तलावाच्या काठी बेंदकांशी खेळतांना पाहिले आणि त्याची श्टा उठवीत रणांगणावर निघून गेले. सेना पुढे निघून गेल्यावर हयग्रीव उठला आणि फुलझाडांतल्या हेवीकड गेला. त्याने देवीकडून एक उत्तम घोडा ओढे सैन्य आणि एक उत्तम तलवार लागू घेतली. तो सैन्य आपल्या मेहुण्यांना जाऊन भेटला. राजकुमारांनी हयग्रीवला आळवळ नाही. त्याने राजकुमारांना विचारले— “कोठे निघालात तुम्ही?”

“आम्ही युद्धाला निघालो आहो राजकुमार म्हणाले

“मी तिकडेच निघालो आहे, जला’ असे सांगून हयग्रीव त्यांच्याबरोबर निघाला. रणांगणावर सधु सैन्य दिसताच तो त्याची फळी फोडून त्यांच्या गोळाडू शिरक आणि त्याने कत्तळ सुरू केली. त्याच्या समोर

राज्यावर उडून गेली सहसाचची सधु वैजिन रणांगणावर पडले

सम्यकाळी राजकुमारांनी राजवाड्यात मागवावर आपल्या मेहुण्यांनी श्टा करीत ती तलावाच्या काठी बेंदकांशी कसा खेळत बसला होता सांगितले.

घोड्या वेळाने हयग्रीव पण तेथे येऊन पोचला राजा त्याच्या भोवत त्याला म्हणाला— ‘तुझ्यामुळे माझी मान सली सारली. एका भित्त्याची काह्या कुलीचे नान झाले

दुसऱ्या दिवशी राजा स्वतः युद्धासाठी गेला. त्याने हयग्रीवला बरोबर बंध्यास सांगितले, पण तो बायले राजाची तब्येत चुकवून पसार झाला. राजा भित्त्या, पळ-पुढा म्हणून त्याची संभावना करीत निघून गेला त्याला राजवाड्यात पावला टाकू घ्यायचे नाही असे त्याने मनशी ठरविले.

राजा रणांगणावर पोचला तोंपयेंत सधु-सैन्याचे बाणाबाण उडून गेली होती आणि गळूवा राजा बंदी झाला होता. तो इथथीकड सासऱ्याला म्हणाला— ‘तुमच्या उभे वीराने हा पराक्रम दाखविला तुमच्या इशान सैनिकांची सकती त्या एकट्याच्या अग्रात आहे.

पण तो काहे कोठे?’ राजाने विचारले.

“जसमी होऊन तो पलीकडच्या आका-खाकी पडला आहे!” सधु राजा म्हणाला राजा गरळ त्या यादथावरून गेला त्याच्या भंगावर चिल्लत होते व डोक्याला शिरस्त्राण होते म्हणून राजा आपल्या जावयाला बोळखू शकला नाही त्याच्या मांडीला एक कबर बसव घालेली तातूंत राजाने आपले उपरणे फाडून त्याची पट्टे त्याच्या पायाला बांधून ठेवली असा विचारले— ‘कोण रे तू? सावात!”

‘जी, जीव हो!’ हयग्रीवने सधि उत्तर दिले तो उडून उभा राहला आणि घोड्यावर बसून निघून गेला. घोड्या वेळाने आपला सामान्य पोशाख घालून तो राज-

कानूनात गेला. जेव्हा दुसरी होती म्हणून
जगतात खोलीत आले पडत राहता

राजा परत आला तेव्हा राजकुमारी
त्याला विचारले- बाबा ! हमम्रीवच्या
माडीला तुम्हीच का उग्रस्थाची पट्टी काढून
बांधलीत ?”

राजाला तो प्रवल ऐकून आश्चर्य वाटले
तो धावतच हयप्रीकच्या कोलीत गेला
त्याच्या जखमेत रवी पडली. मीठळपून म्हणाला—
"बाळ! तो थोडो, म्हणजे तुच का होतास?
पण तू नसे काहीच बोलला नाहीस।"

“महाराज! 'मी भीच हो', जसे म्हणालो
होतो ' हयभीच म्हणाला

असा सूरवीर जावई मिळाल्याबद्दल
राजाला फार अभिमान वाटला

अथर्वर गोष्ट सामुद्र वंताळान विचारलें -

१. जो : शीघ्र ही मरने वाला
 शाकन का रस : 'विनश्वर शाकन' को
 गजाना न निकलने से ही शीघ्र मरने वाला
 २. अथवा मरणाश्रय माहर्षि अथवा ज्ञान
 शक्ति लाहान नर परिग्राम : इस माहर्षि

[illegible]

ಗಾಜಿನ ಮೊದಲ ಅಂಶವು ೨೫ ರಿಂದ ೩೦ ರ ನಡುವೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ೨೫ ರಿಂದ ೩೦ ರ ನಡುವೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ೨೫ ರಿಂದ ೩೦ ರ ನಡುವೆ ಇರುತ್ತದೆ.

राजा दत्त श्रावण संवत् १९७५ मंगळ
 = शुक्रवार विचारण. पाव। हनुमन्त्र
 मंगळार गुह्य व अक्षरव्याची पट्टी फाडून
 श्रावण व

[illegible]

મહારાજા! મેં જીવે છે એમ જણાવ્યું
હૈયા જણાવ્યું મળે તો

अस्य शरीरं ज्वरं चित्तं च वृद्धं
राजास्य कामं अभिमानं धान्ता

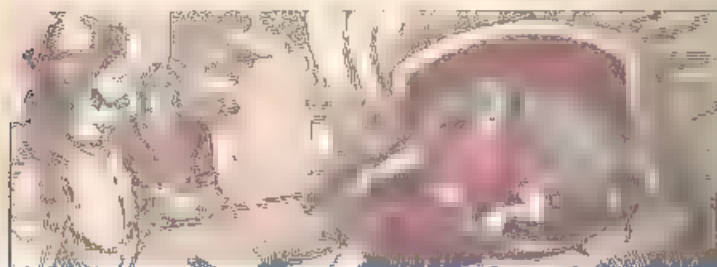
अथतर बाण्ड सागुन वेतल्लान विनय ॥

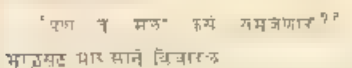
आतन का प्रभाव 'मिनभ' रूप का कि
राजाओं के कान में सुनने से प्रभावित होकर
या शीघ्र सहायता मांगते प्रभुत्व में प्रभावित
विश्व महोदय लक्ष्मी राणा प्रजापति

आहे, तुझ्या डोक्याशी आंगठ घ्या. हे रूपा
तुझ्याच बायावर लोळू लागतील

ते एकल विकमर्दिथ मृगालः—”हयवीर
एक शिवैकवाच उपपन्न होता. पोखराल वही
वस्तुत्व मनुष्याची खरी पारख होऊ शकत
माही त्याने उत्तम बन्धे परिधान केली
मृगून लोक त्याला राजकुमार मानू लागले
राजाने एकदा त्याला श्वितरा म्हटले तर
कुसया वेळी बोद्धा म्हटले हा सर्व माणसाना
अग्र होता हयवीरला देवीच्या रूपेनंच जय
मिलाला होता मृगून तो राजकन्येची
विवाहास तयार बसला शत्रू हारला ही
देवील दवीच्या रूपेनंच मोठ यश मिळाले
असूनही त्याने स्वतःची ओळख—”मी मीश
हो !” या ओळक्या शत्रूला नम्रपणे दिली
स्वतःची जायकी पूर्ण ओळखूनच त्याने हे
उत्तर दिले ते म्हणून तो माणसा होता
हे माताये लागल

गताच्च मौनं अज्ञा यदा भूय हास्य
 स्तब्धं च प्रेक्षासह बद्धम शब्दं प्राणिं पृच्छ
 न संति गच्छन्त्येकच्छेदं न च कौन्त्य

भारत मन्त्रालय विभाग प्रमुख गरी
गन्तव्य नदि दरी पोखरा मन्त्रालय विभाग
वे वि अर्थात् ५००० का अर्थात् ५०००

अथ मत् मुक्तान्ते डोंके खाजकुन विचार
कदम पाहिला पण उत्तर मुक्तल नाही

“काम ही बोलो मत” जीह का उत्तर देते
आहे हो ? उसे माले रीति काम ?” तब
सकल मुलीन विचारले बोलखत बाणधान
धडलेली शब्द जशीच्या तशी सगितली
ती एकून ती मुलीन म्हणाली—“काम पण
बाई ! तुला कोणी सल्ला देणारा किवा
देणारी नाही वाटे ?

“नो. पी नाही.” भोळसट मुलगा

म्हणाला

“तरमंग, बी करते तुला मदत ! तुझ्याशी लगेत करून तुला काय होव नको ते सर्व पाहीन ” ती मुलगी म्हणाली

“तरमंग छानने झाले. पल, आपण लग्न करून घेऊ.” भोळसट मुलगा म्हणाला. दोघांचे लग्न झाले. भोळसट माणसाची बायको हुशार होती. समार धारला ससा राचा गाढा घुबळीत चालू झाले. त्याचा सर्व जगक बदलत्यासारखे वाटले. तो एकदा जायत्या वासकोला म्हणाला— हाय ग मला तुज वा जगात सर्वात जास्त आवडीची आहारा चला डोंगरातल्या भिल्लिणीला जाऊन भेट पा बदचित ती मला प्रचंडचे औपच देईल.” दोघ डोंगर चढून भिल्लिणीकडे गले

तो डोंगर चढून गेल्यादरम्यान भिल्लिणीला म्हणाला— ‘आजी’ मला सर्वात जास्त आवडणारी वस्तु आणनी आहे !

‘ते मी उरवणार’ सांग पाय नाहीत पण चालणारी वस्तु कोणती ?” भिल्लि-

बायकोने त्याच्या कानात आहाराचा नांग- लले. ते ऐकून भोळसट मनुष्य म्हणाला— “भाणी !”

“खोने नाही, पण सोन्यासारखे चमकते ते काय ?” भिल्लिणीने विचारले

भोळसट माणसाच्या बायकोने नवऱ्याच्या कानात काहीमरी मागितले व एकदा भोळसट मनुष्य म्हणाला ‘सूर्य’

“खरे, धर्ग काय ? तुला अकळेचे औपच मिळाल ! भिल्लिणी म्हणाली

आहे कांठ ? मला नाही दिसल !

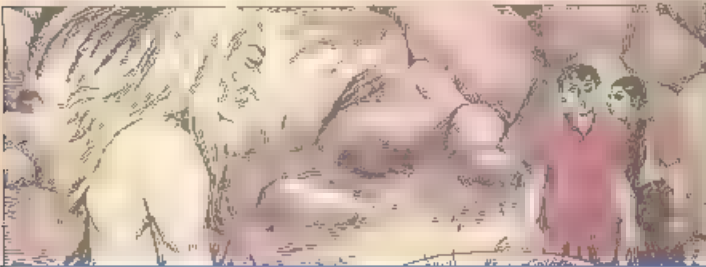
भोळसट मनुष्य म्हणाला

स्मित करून भिल्लिणीने त्याच्या बायकोच्या होस्याकडे खूण करीत म्हण्टे

यात आहे भोळसट माणसाच औपच समजूनदार बायका असने समजल !”

असे सांगून भिल्लिणीने दोघांना निगध दिला

भोळसट मनुष्य व त्याची बायको डोंगर उतरून आनंदान घरी गली

मालक भूत

फार जदी गांठ आहे जपान देशात परिश्रमण करणारा एक धर्मगुरू

होता. एकदा या गुरू व्रमण करीत क्षाग्रळ प्रदेशातल्या एका गावा येऊन पोचला. त्या गावात प्रत्येक घरी लडवामागखी एक वस्तु तयार करली त्याला दिसले. त्या गावात वाहताची उत्सव असावा असे त्याला वाटले.

गुरू गावभर फिरत होता फिरताफिरता तो एका श्रीमंत माणसाच्या घराजवळ येवकला. आतून रडण्याचा आवाज ऐकू आला. त्याला माथचडे वाटले. तो घरात गेला. मधमच एका मुलीला वसवून तिच्या चारोबाजूला घराच भडळी रडत होती. गुरूला का ते कळले. तो आश्चर्याने त्याच्याकडे थांबा देऊ पहान जेव्हा राहला. एष त्या भिनीने त्याला फार वेळ गहवले नाही.

“का रडता आहे तुम्ही ?” गुरूने विचारले.

घराचा मालक म्हणाला. एका खोष्ट- वड्याच्या शेत आम्हांला एका मुलीचा बळी लावा लागला आहे. तसांनव्या डोंगरावर एक वेऊळ आहे. त्यात कोणती तरी देवी आहे. आम्हांला माहीत नाही. परंतु दर वर्षी कापणीच्या पूर्वी वळवत एका मुलीला शळी खावे लागते. तस केल नाही तर एक मांठ वादळ, नाहीतर तुफान येईल. आणि मर्दे पोक लव्द होऊन शईल म्हणून ताडलाजात आम्ही मनुष्यबळी दर वर्षी देता. या संपेस आमच्या घराची पळी आहे. मला माझ्या या एकुलत्या एका मुलीचा बळी खावा लागत आहे. रडण्याचे हेच कारण आहे !”

गुरू मालक म्हणाला. तें लसपूर्वक ऐकून घेतल म्हणाला— “जगात अशा गोष्टी सुद्धा घडतान का ? काय पण विचित्र ! तुझ्या मुलीऐवजी मी स्वतःचा बळी खायला तयार आहे. तू मुलीला पाठवू नकोस ! एवढी

मदत माझ्याकडून होऊ शकली तर मी स्वतःला चव्य समजेल

हॉंगरावर गुरू ती खोंगर चढून गेली. हॉंगरावर त्याला एक जुनाट पडके देऊळ दिसले. देवाजवळ एक मोठे देवदाराचे झाड होते. त्यात एक फार मोठी पोकळी हाती. त्या दिवशी रात्री गुरू त्या पोकळीत लपून बसून राहिला.

पन्च रात्रीच्या सुमारात त्या जवळपास मोठी गर्दी झालेली दिसली. त्या गर्दीचा नायक मोठ्याने ओरडून म्हणाला—“ऊरे, ‘शिष्येय तरो’ आला नाही का?”

‘शिष्येय तरो’ आज येणार नाही दुसरा म्हणाला.

लोक आत पोछे, थोड्या वेळाने गुरूला वेवळाच्या आत हे गाणे ऐकू आले.

“नगदम निवासी शिष्येय तरो
नको रे बाबा शिष्येय तरो !

हे गीत बारंवार म्हणताना ऐकून धर्म गुरूने विचार केला. हे शिष्या का आतोची मुते असोत ही शिष्येय तरो च्या नावानेच शिष्यात. त्या नावाच्या माणसाच्या हातून या सर्वांचा नाव नक्कीच होईल.

गुरू रात्री त्या मुलीच्या बाबत

आणि शिष्येय तरो नावाच्या माणसाच्या शोधार्थे नगदम नावाच्या रात्री निघाला. हे एक लहानसे खंड होते. पृथ्वी तय पोचल्यावर सध्या एकच एक प्रदन विचारला—“तुम्हाला शिष्येय तरो नावाचा कोणी माहीत आहे का?” परंतु कोणाला त्या नावाचा कोण माहे, हे सांगता येईना. तेव्हा निराश होऊन गुरू एका शेतजंगल वाजूला एका बाडावर बसून राहिला. त्या रवेळी एका मांसराएवढे मोठे कुत्रे निवड आले आणि त्याचा पालक शिष्येय तरो अशा हाफा भारोत त्याच्या शांम मन येत असलेला दिसला.

गुरूचा उत्साह वाढला. त्यान कुत्र्याच्या माथ्याला मुतांची न मुलीला बळी देण्याची

सुच, त्या जीव वाचविण्यासाठी तुम्हाला वापुने कुत्र्याला तोंड दिवयाचं असे दिसायला लागे.”

कुत्र्याच्या माथ्याकडे आनंदाने कुत्रे देण्यास भाव्य केले. ते कुत्रे घेऊन धर्मगुरू धाई-धाईने त्या हॉंगराकडे निघाला.

निकट येताना वडी देण्याच्या दिवस अवघड यत्न लावला होता. पण गुरू कोठे दिसला नाही म्हणून मुलीच्या आई-वडिलांनी मुलीला बळी देण्याची सधे तयारी करून ठेवली. त्या मुलीला देण्यासाठी साकडाची एक मोठी पेटी तयार करण्यात आली. मुलीला बळी देण्याची सधे तयारी करून त्या पेटीत निजविण्यात आले. त्या पेटी पचकून घेऊन जाण्यासाठी जाच रण पुढे झाले. तेवढ्यात गुरू धापा टाकात वध येऊन पोचला.

दुःखाने पाहिले गेल्या मुलीला गुरूच्या सांगण्यावरून पेटीबाहेर काढण्यात आले आणि तिच्याऐवजी गुरूला व कुत्र्याला पेटीत बसविण्यात आले. मोई पेटी उचलून

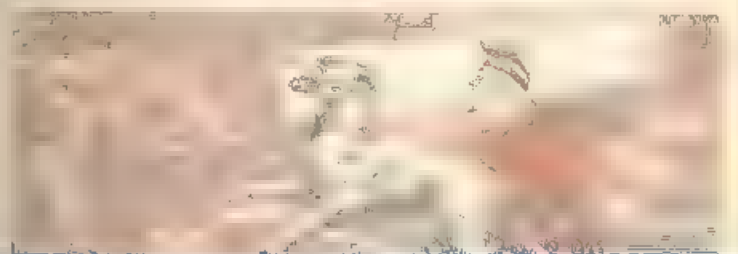
घेऊन निघाले. पेटी देवळाजवळ ठेवून मोई परतले.

नेहमीच्याने मध्य रात्रीच्या सुमारास ती भुतांची टोळी आली. सधे मुने पेटीच्या चारीबाजूला गराळा करून उभी राहली आणि गाणे म्हणू लागली— शिष्येय तरोला सांगू नका !”

काली भुतांनी पेटीचे सांफण उभडले. मात्र, कुत्रे जोराने मुक्त भुतांवर तुटून पडले. गुरूदेवीला बाहेर येऊन भुतांना बडवू लागली. कित्येक मुने गुरूच्या हाती ठार होऊन जमिनीवर पेटू लागली.

दुसऱ्या दिवशी उजाडल्यावर गाव-कऱ्यांनी, देवांनी आतांपर्यंत गुरूला मिळले असले असा विचार केला. परंतु हॉंगरावर नाझन पाहतात तर देवळाच्या चारीबाजूला माफकासारखे प्राणी सरून पडलेले दिसले. गुरू त्या कुत्र्याला घेऊन शांतपणे हॉंगर उतरून खाली येत होता.

त्या विवसापासून गावकऱ्यांना तरबली दावा लागला नाही.

सेपाकात प्रसिद्ध

गौरी राजाच्या राज्याचा दुसराच वेव्हा सत्ताक पोचत होता तेव्हा तो आपल्या बापूय यवूच्या सोबत निघाला त्याने बनेकानेक राजकन्या पाहिल्या. तो प्रत्येकीला हा प्रश्न विचारत - तुला कोणते पत्न्यास ह्यावर करता येई? प्रत्येक राजकुमारी कोणत्या तरी पत्न्याचाच नाव सांगे. पक्ष ते वनार ऐवळ ह्यांचा आनंद होण्यावरील रोग घई आणि पुढे निघून जाई. शेवटी तो पूणिमा मासक मजरी पंजना त्याने त्या बाकच्या राजकन्या विचारले - तुला कोणकोणती पत्न्यास तयार करता येतात ?

'कोणता कोणता प्रसन्न विचाराचा, कदाचित हे बापणांचा माहीत नाही! ती राजकन्या त्याने त पुढे कोणता पत्नी देवाला अशी ह्यावर स्पष्टी. मं कथा ते एक केवळ दाह मं ५५ करणं ही मज मं नाही मजकण्य म्हाण्यो

राजकुमार राजाच्या राजकन्यास विवाह करून देणं, ते हे राजाच्या राजा दिली

देवाळकुमार भुवनेश्वर

अजर आयु

एक राजा हा तान मल्ल होते. मर्वात जोड्या मुलाचे नात बघून असे होते. एकदा ती आपल्या बापाला म्हणाली - बावा! ती देवाटनाला जावे म्हणून मला थोडे पैसे व एक घोडा द्यावा.

राजा त्या विरुद्ध काही एक बोलला नाही. कुशल त्याच्या प्रेमासाठी नंतर पैसे पत्तळे व एक घोडावाच वयून देवाटनाला निघाला. नंतर गडावर पोचल्या वर एक झडेत त्याने नगरात आणकळ वरधस घेत पुरूष ठंबले आणि पुढे निघाला कुशल अनेक रावे, शहरे व देशे पहात निघाला. परंतु त्याच्या भला-धमण त्याला हवी होती तशी एकदेकील मज्जी दिसली नाही. बाठ बघे असाच फक्त राहिल्यावर तो पक्ष्यांच्या राज्यात यऊत पोचला.

पक्ष्यांची राणी तला हानी व रूपदनी पण होती ती त्याने पाहून म्हणाली "कोडून आलात, कांठ बापचे?"

"बाध्वक्य कधी येत नाही अशा देशा-तल्या एखाद्या अजर आयु असलेल्या मुलीशी विवाह करण्याच्या हेतून हिडत आहे" कुशल म्हणाला.

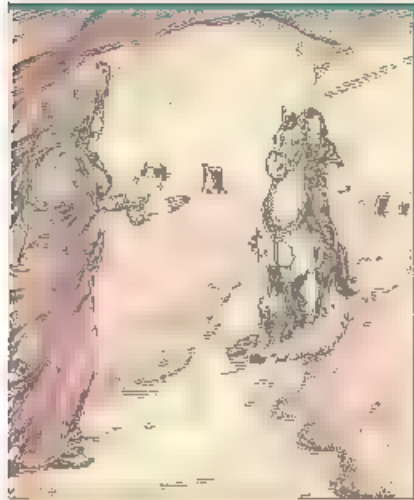
पक्ष्यांची राणी स्मित कलत म्हणाली - आमच्या देशात कधी बाध्वक्य येतच नाही."

"असे कसे होईल?" कुशलने विचारले ती म्हणाली - तुम्हाला हे मोठे अरथ्य दिसते आहे ना? हे कापून छाटून जाईपर्यंत या प्रदेशात बाध्वक्य येणार नाही."

ते एकूण कुशल म्हणाला "तसे असेल तर मी नाही राहणार येथे कारण केव्हा तरी हे वृद्ध व वनस्पती कापणे जातीलच व त्यानंतर बाध्वक्य या देशात येईलच." असे

ते सांगून कुशलच्या मनात मी दरी पाहून माथेचो दुखा कमी व्हायच्या एवजी जास्तच वाढलो. तो रहात होता तेथे वाघवय नाही हे त्याला पत्रले पण तेथे मन मेल असे दुसरे काहीच नव्हते. शस्त्रांतापाच्या दरीत आकर्षक माहून असे काहीतरी बघायला नक्कीच मिळेल असा विचार करून कुशल त्या दरीकडे निघाला.

परंतु दरीत पाऊल घडताच कुशलला हुशारी घेरले. तो रडू लागला. दहत्यावर त्याने मन रोवून हलके झाले. आजपर्यंत दुख त्याच्याजवळ फिक्कले देखील नाही. एकाएकी त्याला प्रवासाप भासले—“मी आपल्या आई-वडिलांना, मावडांना सोडून आलो. शेवटी

४२ १७८

जोवनाचा सुट बाळून सुकून गेला आहे. त्या एकटेपणाचा वीट आत्मावर कुशल शोषात येऊन मारहाला म्हणाला—“मी आपल्या घरी जाऊन आईवडिलांना व मावडांना येऊन मीने म्हणतो.”

माकाने त्याला अनेक घवारे समजावून सांगितले की त्याने जाऊ नये आणि गेल्यावर त्याला कायदा होणार नाही. चलय जास्तच वाईट वाटेल.

परंतु कुशलने भावताच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले. तो आपल्या बोडयावर बसून निघाला. तो कांवाच्या कित्ताजवळ आला तेव्हा एक पत्राणी उलगळली. वाई समाज पडून त्याला म्हणाली—“तू आज आलास.” काय उपयोग? या प्रदेशात आता वाघवय येऊ लागले आहे. पहा, माथेचो डोमन सपाट झाले आहेत.”

बरोबर आहे. गुढे म्हणणे माझेच चुकले. मी येथेच कांवायला हवे होते. एवजाताप करण्याशिवाय आता काय करेल आहे? “एवढं सांगून कुशल तिचा निरोप घेऊन पुढे निघाला. काही वेळाने तो शस्त्रांच्या राणीकडे आला. सर्व जणाल कापून छाटून गेले होते व सर्व अरण्या मोसाड विस्तृत होते. पक्षांच्या राणीचे नाकवय सपून गेले होते व उतारवय मूक झाले होते.

ताळण्याचे रखण करून तुला काय सुख मिळाले?” राणीने कुशलला विचारले.

“मला मुळीच सुख मिळाले नाही. मी मानवासारखे आयुष्य घालविले नाही हेच माझ दुःख आहे.” कुशल एवढे सांगून आपल्या वडिलांच्या राजधानीकडे निघाला. परंतु तो राजधानी समजून ज्या जागा पाहून तथं राहून नव्हते की राजवाडा नव्हता. शेते व उषडी जमीन होती. त्याला एक म्हातारा मनुष्य दिसला. त्याला कुशलने जाऊन विचारले—“माझ्या वडिलांची येथे राजधानी होती व ते एका मोठ्या राजवाड्यात होते. तो राजवाडा कोठे आहे सांगू शकाल का?”

“तुझे वडील? म्हणजे कोण?” म्हाताराने न चकित होऊन विचारले.

कुशलने आपल्या वडिलांचे नाव व उतर वर्णन सांगितले. ते एकदा म्हातारा रागावल्यासारखा झाला आणि म्हणाला—“तू म्हणतोस त्या राजाच्या विषयी माझ्या आज्ञांना किंवा पत्रांना सुद्धा काय

उल्लेख केलेला मला वाढवत नाही. तू माझी बट्टा उदवती आहेस की काय?”

“नाही हो, मी जर तेच सांगतो आहे मी स्वतः आपल्या हातांनी आपले फोडे घन येथेच एका जागी पुष्कळ ठेवले होते. मी ते काढून दाखवितो म्हणजे तुम्हाला मी म्हणतो ते खरे वाटेल.” असे सांगून कुशलने ती जागा हुडकून सणले आणि पुरूष ठेवलेले घन बाहेर काढले. परंतु त्या पक्षांच्या आड म्हातारपण लपून बसलेले होते. वाघवयाने त्याचा हात पकडून त्याला विचारले—“किती वर्षांनी, तव्हे शतकांनी तू माझ्याकडे आलास?” त्यानंतर वाघवय त्याला कमिनीत बोवून घऊन गेले.

सहृद्वावाहेर बसलेल्या त्या म्हाताराने ललपूवक जाणी पाहिली आणि म्हणाला—“ही माणी प्राचीन काळातली केव्हांची तरी दिसतात.” त्याने सहृद्वा खणणारा कोठे आहे हे पाहिले, पण तो अजूनच झाला होता. “कायपण जण विविध आहे!” म्हातारा स्वतःचीच बडवडू लागला.

एका गावी एक दुष्ट जमिनदार रहात असे. त्या गावाजवळ एक जंगल होते. त्या जंगलातून कोणी परवाक्या मनुष्य प्रवास करताना दिसला की तो जमिनदार त्याचा खून करून त्याचे सर्व घन लुबावीत असे. म्हणून त्या जंगलातून कोठे जाणे, आणि पैसा अडक्या स्वतःजवळ ठेवून जाणे फारच धोक्याचे होते.

एकदा एक विद्वान पंडित राजाकडून मोठे इनाम मिळवून बापल्या गावी जात होता. त्याच्या गावाला नामची नाट त्याच जंगलातून होती. जमिनदाराच्या नोकरीची त्याला डार केले आणि त्याचे इनाम पळवून नेले. त्यांनी त्या पंडिताचे श्रेष्ठ जंगलातच काठेतरी पुरून टाकले, हेतू हा की ह्या कामाची गोष्ट त्या कामाला कळू नये.

काही वर्षे लोटली. त्या पंडिताच्या मुलाने आपल्या वहा वर्षाच्या मुलाला

त्या जमिनदाराच्या गावच्या एका रूडवत शिक्षणासाठी नऊन उघण्याच ठरावले. त्या मुलगा जंगलाच्या वाटेने जात होता. तेव्हा एक म्हातारा बाह्यण मुलगाजवळ आला आणि म्हणाला-“मुला! तू मर्यादागव. चल, मी तुला पांढऱे त दईन. मुलगा त्या म्हातार्यावरून काट राहिल गेला.

म्हातार्याचा बाह्यणाने एका लडक्यातून एक काठी काढून मुलगाच्या हातात दिली. म्हणाला-“मुला! हा ताळा भक्षण सान आहे. तू हे राखण्यास लाव. तू हे जंगल पार करून पलीकडे गावात पल्लडात पो- पर्यंत चांगला काळोख राडला असले. तू जमिनदाराच्या घरी तू जंगल जोपायला परवानगी मागून घे. असे सांगून बाह्यण निघून गेला.

मुलाने काठीच्या तोंडीवर बांधलेले फडके सडून पाहिले. खर खरच आत

रतून बाहेरचा जंगल दिसून येतो. तो म्हणाला-“मर्यादागव! तू जंगल पार करून पलीकडे गावात पल्लडात पो- पर्यंत चांगला काळोख राडला असले. तू जमिनदाराच्या घरी तू जंगल जोपायला परवानगी मागून घे. असे सांगून बाह्यण निघून गेला.

म्हातार्याचा बाह्यणाने एका लडक्यातून एक काठी काढून मुलगाच्या हातात दिली. म्हणाला-“मुला! हा ताळा भक्षण सान आहे. तू हे राखण्यास लाव. तू हे जंगल पार करून पलीकडे गावात पल्लडात पो- पर्यंत चांगला काळोख राडला असले. तू जमिनदाराच्या घरी तू जंगल जोपायला परवानगी मागून घे. असे सांगून बाह्यण निघून गेला.

मुलाने काठीच्या तोंडीवर बांधलेले फडके सडून पाहिले. खर खरच आत रतून बाहेरचा जंगल दिसून येतो. तो म्हणाला-“मर्यादागव! तू जंगल पार करून पलीकडे गावात पल्लडात पो- पर्यंत चांगला काळोख राडला असले. तू जमिनदाराच्या घरी तू जंगल जोपायला परवानगी मागून घे. असे सांगून बाह्यण निघून गेला.

दुष्टात [...] जमिनदार राहिले. म्हणाला-“मुलं मुला! तू माझ्यावर चोरीचा आरोप लाव- तोस? तुला बाटल काय? तुला भी फांशी देवनिती पहा!” जमिनदाराने मुलाला दरडावून सांगितले आणि त्याला एका खोलीत कोठून ठेवले. त्यानवर-यात त्याचा हांजी हांजी करण्याच्या तिचा चोरा शोधकर्त्यांना होळवून आणले आणि विचा रले-“माझ्यावर चोरीचा बाळ आण- णाला फांशीचा शिक्षा देणं तुमच्या मते बरीबर आहे की नाही?”

जमिनदार राहिले. म्हणाला-“मुलं मुला! तू माझ्यावर चोरीचा आरोप लाव- तोस? तुला बाटल काय? तुला भी फांशी देवनिती पहा!” जमिनदाराने मुलाला दरडावून सांगितले आणि त्याला एका खोलीत कोठून ठेवले. त्यानवर-यात त्याचा हांजी हांजी करण्याच्या तिचा चोरा शोधकर्त्यांना होळवून आणले आणि विचारले-“माझ्यावर चोरीचा बाळ आण- णाला फांशीचा शिक्षा देणं तुमच्या मते बरीबर आहे की नाही?”

‘ते विचारण्याची गरजच काय?’ त्याला अवघड फांशीची शिक्षा होती. नाहीतर प्रत्येक जहान मुलगा तुमची फिकीर पर्वी

नरपार नाही' शान्तरी म्हणजे शाखात दसवी पिढीच्यात आली की जमिनदारावर चोरीचा अळ बाणण्याच्या मुलाला फांशीची शिक्षा आज होणार आहे त्या दिवशी फांशीची शिक्षा वाहण्यासाठी कोकणी गरीब जमली मुलाला फांशीचा जागी बाणण्यात आले आपल्या शमीर मुलाला फांशी देऊ विण्यासाठी स्वतः जमिनदार हुजर होला त्याच वेळी एक ब्राह्मण गरीबून बाहेर आला आणि जमिनदाराला त्याने विचारले- "या मुलाला का फांशीची शिक्षा होणार आहे" यात कणता अस्वस्थ झाला

"विचारणाग व कोण रे उतरमुन्या" जमिनदार न ब्राह्मणाच्या इश्टाकून शिवाय मी त्याचा आज्ञा आहे आणि हा माझा राव आहे" ब्राह्मण म्हणाला हाय का तर मग एक तुम्हाला ज्ञान माझ्यावर चोरीचा अश्ट लावला आहे मी त्याला एक दिवशी गरीब आपल्या घरी हापायला उरवायची दिवशी त्या गरीब आभार मानायचे राहिले वाजल मी

माग्या आरोप लावला माझ्यावर माझ्या सीला त्यामुळे वकला पोचला त्याला शिक्षा आहे " जमिनदार म्हणाला "तर मग एक काम करा! माझ एक शपथ घ्या, या मुलाने आपल्यावर मात करी आरोप सारा मसेल तर ब्रह्मराक्षसान आपल्याला उचकून घेऊन जावे तेव्हा मुन्ही मुलावर काही अत्याचार केला नसून त्याच्याशी केलेले बर्तन न्याय्य हात ह ठरेल" ब्राह्मण म्हणाला

मी तदार आहे त्याका मी शपथ घेऊन मांगला की या मुलाने माझ्यावर खोटा आरोप लावला आहे त्याची म्हणण खर असल तर ब्रह्मराक्षस मला उचकून घेऊन जाईल जमिनदार म्हणाला दुसऱ्या आणाला त्या ब्राह्मणात जमिन दाराला उचकून घेईल आणि बायबंगान इशकल्या दिशेने धावला त्यानंतर जमिन दारात काय झाले कोणाला काही कळले नाही

अलीबाबा आणि चाळीस चोर

[२]

कायद्याच्या वादवादात कोणत्या मुक्त दशम्वी

आहे हाच मिन न काय नमुन्यात सांगितला व म्हातारी... हा नवें पाहून स्वस्थ वसून बस चालले" तुम्ही अलीबाबाच्या घरी आले अचार पेट्टे खाते त्यात काय व काय मिश्रित "

उपरांत, बायकाच्या शकण्यावरून त्याच्या मनाला म्हातारी पाहता काय तरा काय मला असला पाहिले हे शिवाय काय व काय म्हातारीच्या आला वगळ नाही तर त्याला हेव वाटू नाला म्हातारी घोष्ट काय आहे याची म्हातारी पाहिली ती अलीबाबाच्या घरात "

काय व काय बाबाच्या घरी पोचला म्हातारी हानात काय होवे, ते म्हातारी वान अलीबाबाला विचारले-

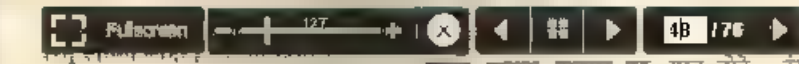
"काय व काय पाहण या! तुम्ही हे लवारी किती दिवस लावले" आताच्या त फळत मोन वापून माझास आणि आपली गरीबी जपावाहार करताना काय "

अलीबाबाच्या शोचवण धरणात वड भेगा! तु काय म्हणताना ते पला नाही कळत नाही आज एकादशी असा रंगालून का शकला बाहेर " तर म्हातारी विचार का "

आपली लवारी उपनिष्ठाची वरत आहे तुमं उपनिष्ठाची वरत वरत आहे " असे सांगून कासिमने, बाबकोन दिलले सोन्याचे नाणे काढून दाखविले आणि विचारले-" अशी सोन्याची नाणी किती लपवून ठेवले आहेस ती मुकादयाने सगलीस की नाही? कोणुन चोरी करून आणलीस? " त्यानंतर बाबकोने केलेली युक्ति कासिमन सांगितले

त्याचे गुपित बाहेर पडले होते, म्हणून अलीबाबा म्हणाला— बडे भैया! अन्ना द्यालू एहम दिल आहे बापल्या मस्ताला जे चायचे ते तो देतो ही सर्व त्याची मेहेरबानी आहे." नंतर त्याने जंगलात जे पडले ते सांगितले. परंतु गृहेचे दार उघड्या बंद करण्याचा मंत्र सांगितला नाही. तंतर तो कासिमला पुन्हा म्हणाला— "बडे भैया! आपण दीर्घ एका आईची मुल-सख्खी मांडडे जाहां मला मिळाले हे जे घन आहे. त्याचा तू देखील वांटेकरी आहेस. गुहेतून मी जे घन घेऊन आलो आहे त्यातले अर्धे मी तुला देते."

"तू हेच सांगणार, मला याहीत भये त्या गुहेपर्यंत जाण्याची वाट कोणती? मला सांग, मला फसविण्याचा व माझ्यापटून काही लपविण्याचा प्रयत्न केलास तर त्या वा परिणाम बरोबर होणार नाही. मी अधिकाऱ्यांच्या कानावर सगळे घाबरे तू चोरांच्या टोळीत सामील झाला असल्याचे सांगेन."

अलीबाबास विचार केला की त्याचा भाऊ अधिकाऱ्यांच्या कात वर ही गोष्ट घडून गेली तर आपण व बापका मुलचे हाल होतील. म्हणून त्याने बुद्धी दार उघडायचे बंद करायचे करीत देखील सादून टाकला.

गुहेतून सर्व घन आणण्याचा कासिमने विचार केला. आपल्या घाकट्या भावाचा काही सांगितल्याशिवाय तो आपला परी गेला. दुसऱ्या दिवशी उजवाड्यापूर्वीच तो खेचरांच्या पाठीवर रिकाम्या पेट्या बांधून जंगलाकडे निघाला. पहिल्यामच पेट्या या पेट्यातून आणता येईल ते घन घात असल्याने विचार केला होता असे त्याने विचारले— "मी वेळ का बर्बाद करण कासिमने बरोबर येथ्याची गरज नाही अस सांगितले आणि एकदा अलीबाबाने सांगितले त्या वाटेने चोरांच्या गुहेपर्यंत गेला."

त्याच्या वरच्या बाजूला एक झाड होते कासिमने दीर्घी हात बिनबोझीच सदका गुहेतून अलीबाबाने धाकतून उचलेला पत्र पडला— "तिळा तिळा! दार उघड!" पाचवीवर खडक सरकला आणि दार उघडले. कासिमने आपली दहा वेचरे बाहेर झाडाचा बांधून नेवली आणि बात जाऊन गेली म्हटला. दुसऱ्या क्षणाला दार बंद झाले. त्याच्यावर सुजरपाऱ्या प्रहाराची चाल घेऊन दार उघडला असतो तर त्याने तो मंत्र म्हटला नसता.

गृहेत हिच्या माणकांच्या व सोन्या चांदीच्या राखीच्या राखी पडलेल्या पाहून कासिमचे डोळ्यांवर पाणी येऊन हे सर्व पडलेले देव तगा करीकधी दुष्ट माणसाला चांगली

उंटाचा एक तांबा पुरणार नाही, जसे त्याला वाटले. पूर्वे दहा खेचरांच्या पाठीवर जेवढे नेता येईल तेवढे तर त्याने असे ठरवून घेत एकदा केवळ दार उघडले. गला व म्हणाला— "यवा! यवा! दार उघड!"

हिच्या माणकांच्या राखी पाहिल्यापासून तो असं काही बांबावून गेला होता की झूट-मंत्र विसरून गेला म्हणून कित्येकदा "यवा! उघड!" त्याने म्हटले. त्याने एकाभातून गहू, तांदूळ, बाजरी जीथळे सगळी नावे केवळ 'उघड!' म्हटले. तरी दार उघडले नाही. त्याने ब्रह्म पट्टाड करू लागले. त्याने ब्रह्म पट्टाड करू लागले. देव तगा करीकधी दुष्ट माणसाला चांगली

शिक्षा करतो अगरी तसेच झाले कासिमची सर्व बळपट फुकट गेली तेव्हा बाहेर बायला आणि कोठे वाट आहे का पाहण्यासाठी ती धुंदल हिडू लागली परंतु त्याला कोठे वाट दिसली नाही.

हेत दुपारच्या सुमारास चाळीस चौर गृहेच्या दरवाज्याजवळ येऊन पोचले. त्यांना बाहेर झाडाळा बाघलेली खेबरे व त्यांच्या पाठीवर रिकाम्या पेट्या दिसल्या. सर्वांनी जापापल्या तलवारी उपसल्या आणि दाराजवळ जाऊन सर्भे राहून चोरांच्या सरदारान आपली तलवार दाराच्या रोखान बसून म्हटले—“तिळा, तिळा! दार उघड!” लगेच दार उघडले

टापांचा आवाज ऐकला तेव्हापासून धांसर कोसमात कोठेली सर्भी मिळाली ती निघून पळून जाण्याच्या हेतूने लपून बसला होता परंतु ती दार उघडल्या बरोबर चोरांच्या हातात सांघडला खेरांचा कासिमच्या अंगाचे सहा तुकडे करून त्याला ठार केले. नंतर चोर आपापल्या तलवारा घेऊन वाट गेले. कासिमने पिढ्या बसून ठेवल्या होत्या त्या पुन्हा त्यांनी जाण्याचा मार्ग ओसल्या परंतु अलीबाबा किती धन भंडम गेला होता ते त्याला कळले नाही त्यांनी परस्पराने मा गोष्टीवर बराच वेळ चर्चा केली. पण त्यांना मुख्य प्रश्नाचे उत्तर मिळाले नाही म्हणून नंतर पाहू जमा विचार करून ते पुन्हा चोरी करण्याचा निघून गेले

लीसीपणामुळे कासिमला अरण आठ त्याच्या मरणाचा खरे कारण म्हणजे त्याची बायकोच होईल. तिने मापटपाच्या बुडाला डिक लावून ठेवला त्याचा परिणाम असा झाला. नवरा सवकरच मा. धन घेऊन येईल असा विचार करून तिने एका मोठ्या मेजदानीची तयारी केली होती. परंतु काळोख पडला त्यावेळी ती न आलेला पाहून मात्र ती घायमन गेली ती आपला अहभाव सोडून घायन

“अहो भावजी! तुमने वहीच बंधू अजून आने नाहीत हो! बरा जाऊन पाहून येता का?”

अलीबाबा स्वभावाने दयाळू होता मोठा गार परत न आलेला पाहून तो चाबकून गेला. ती गहिवरून जाऊन म्हणाला— “बहिनी! जल्ल भावने रक्षण करील! मी त्याला विचारले थेंड का बरोबर? पण त्याला ते आवडले नाही. कदाचित काळोख पडल्यावर कोणाला कळल्याशिवाय पण्याचा त्याचा विचार असेल. या काळा-खत आख्यात ही काही बर्थ नाही सकाळी उराड्यावर जाईन रात्रभर तुम्ही आमच्या घराच जपा

उडाडताच अलीबाबा आपली तिन्ही

गाळेचे घेऊन जंगलात गेला गृहेजवळपास त्याला त्याच्या भावाची खेबरे कोठे दिसली नाहीत. खडकाजवळ रक्ताचे डाग पाहूनच त्याच्या छातीत चर्रेर झाले. कोपच्या आवाजात तो म्हणाला “तिळा, तिळा! दार उघड!” दार उघडले गेले असत पाऊळ टाकताच त्याला भावाच्या वेहाचे सहा तुकडे दिसले त्याचे नससिल्ल्यात घरीर मरारले

भावाच्या मृतदेहाला मूठमापी देण आवश्यक होते म्हणून अलीबाबाने दोन पोती घेऊन त्यात कासिमच्या देहाचे तुकडे बांधून ठेवले. ती पोती काढक्या व पाचोळपाखाली जाऊन एका गाडेबावर

बांधून ठेवली आणि बाकी दोन्ही गाड्यांवर आपसी दीनाराची पोती भरून ठेवली आणि घराच्या बाहेर निघाला.

ती आपली गाड्या घराच्या आवारात हाकून घेऊन ताला पाणी स्तरावल्या त्याम त्यांनी गुलाम दासो मजाना हिला हाक मारली. मजाना लहानगी मुलगी होती. नव्हतासुद्धा अजोबाबांच्या बायकांना तिला आपल्या घरी ठेवून स्वतःच्या मुली-शारदा लहानाची मंडी केली. ती वयात आली होती. बरा अर्धाच काम ती एकही करीत असे. ती कामान जितकी हुशार होती तितकीच ती चतुर व बुद्धिमान पण हाती कमाली प्रमाण असा,

मजाना होती.

अलीबाबांना हाक शारदाची ती वर थाली. अलीबाबा तिला म्हणाला- बाल! आज तुझ्या अकलेची परीक्षा आहे. बरं का? बसे सांगून तिने आपल्या भावावर गुजरलंय. प्रसंगाचे शोडक्यात वर्णन करून सांगितले आणि म्हणाला- "सोन गाड्यांवर दीनाराची पोती आहेत आणि तिसऱ्यावर भावाच्या वेहाचे तुकडे आहेत. मी दहिनी कडे शाळून त्यांना ही शोडक्यात सांगून त्यांचे शाळून करून घेतो. सध्याची तू विचार करून काय करायचे ते कर. भावाचा मुल्य सामान्य परिस्थितीत शाळा आहे बसे गावकऱ्यांना साटले पाहिजे. त्यानंतर त्या देहाच्या मृत्युची शोडक्यात तयारी ठेव.

मजानाने ते मान्य घेत आणि अलीबाबा आपल्या भावाच्या घरी गेल्या. याचा वेदना पाहूनच काशिमच्या शोडक्याचा धोर लचक्या ती हजरहा फोडून रडू लागली. अलीबाबांना धाडक्यात सर्व सांगितले आणि तिच्या म्हणाला 'दहिनी' तुम्ही घाबरू नका. माझ्याजवळ आता पुरेकड घन आहे. तुम्हांला काही पण पडू देणान नाही. तुम्हाला तुमचा वांग दईन तुम्हाला हरकत नसेल तर आपल्याच घरी रहा. माझी

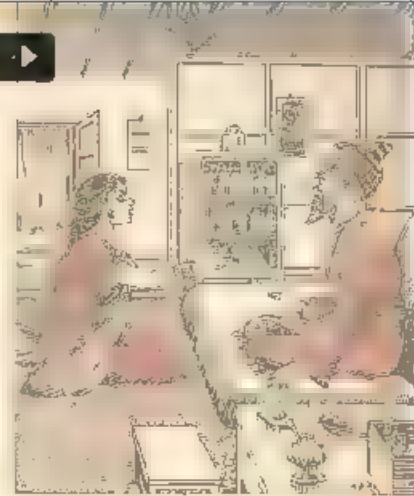
वेड मजाने आयुष्याची नवही कितीच काळ्याचे काळीज नाही.

अलीबाबांच्या सध्यावहापचा काशिमच्या बायकोच्या मनावर चांगला परिणाम झाला आणि तिने आपला अहभाव व दुष्टपणा सोडून दिला. अलीबाबांना सांगितल्याप्रमाणे ही बागू लागली. अलीबाबा तिची समजूत घालून आपल्या घरी आला.

इकडे मजानाने एक उपाय योजून त्याप्रमाणे कामाला पण लागली. एका जोप्याच्या हुकामात शाळून तिने शिळलेले विष ओकून पडायला जोप घालून आणले.

जोप कोणसाडी?" दुकानदाराने मजानास विचारले.

मजानाने लांबलचक मूर्कक मोजून म्हणले- "काय साम" माझ्या घराच्या कोण वचून साप चाबला पाहू हो." त्यांना उचलून आणल्या घरी आणले आहे. विष उत्तरवता अस्त तर घालूनगाचे आहे. आम्ही हजर ओपण करून पाहिली पण काही पचणे झाला नाही. चंहरा कसा पिवला झाला आहे. हाळी खोल गेली आहे. तिच्याच पडले आहे. ते तुमच्या ओपणाच्या भरवशावर काय ते ल्यायचे आहे.

मजानाची ती सुनित ऐकून अलीबाबा बकक झाला.

दुसऱ्या दिवशी मजाना त्या दुकान शाराकडे जाऊन रडत म्हणाला- अहा! तुमच्या ओपणाचा पण काही फायदा झाला नाही." बाणली ओपण घेऊन आली आणि गावभरच्या लोकाना मागत आली. ती भाक्यांचा मोठा भाऊ रंग चवुन मेल्या म्हणून अलीबाबांच्या घरी गड्याचा जावात ऐकून कोणाला आश्चर्य वाटाय नाही.

काशिमचे मरण मान घाबरल्यान शाळ्याचे ज ताटव मजानाने केले. तेव्हा मजानाने तिच्या मनाचे समाधान झाले नाही. काशिमच्या

वीरगज गंगा तुम्हारे झाले होते ते लोकांना
कळता काय। नये यासाठी चुदा प्रयत्न
दमण भरलाने जले म्हाणूत । दुर्दैवा
'व' पंथा सली आण येथे एक, शस्त्र-सज्जा
होतच एक दीनार ठंडून त्याचा म्हाणाही—
'बोक मुस्तफा! आज कुठ्या हुबारीची
परीक्षा आहे बरं का!' "

‘आज बोवशी खांगली वाली बाहे।
तु काय वाहेल ते आस करायला मुम्तला
मला मेलला

“चाग्रहे शिवायला सागण्या सवे
वस्तु शंखन बाध्यावरोवर चन.” मजीना
मृगाली. शोध्या बेळाने सागणी पुढे
मृगाली—“चाग्रहे हे मृगाली, मी तुझ्या डोळ्या-
या मृगाली वाचन तुला नईन दिवड साग
ग्राह्य

आ गेरी! नास्या हातावर एक
मान्यते नाण ठेवत बाइबा सात न काय
शोध करविणार आहेस नकळे? मुस्तफा
महपात्र

मैं तो इसका / तुला केवल का है । प्रेम
 भावें / गहनें / मर्यादा / आशा / आशा
 एक क्षण / यों ५५ ॥

मृतकशा आनंद शीला प्रचलन
 आच्छादी वीरता पत्नी साक्षी भाणि
 निवाक कल्याणस्थित श्रमलन गुरु
 पञ्चदशराल्य डोहसायी गुरु साध-
 यन साक्षी मुखकल साक्षिणी देवता
 भूषा वृद्ध दाम्नी व पद्मिनी हाना
 आच्छादी वीरता प्रचलन साक्षिणी
 साक्षिणी वीरता प्रचलन साक्षिणी
 साक्षिणी वीरता प्रचलन साक्षिणी

मन्त्रकान्ते श्रीपात्या वर्गियन्तु अ मन्त्र
मान्ते स्वपक्षम काम कलन अ पात्या
अ च वृक्ष मन्त्रे मन्त्रान्ते वीक्ष
दी शान्ति यथा ज्ञानान्ते मन्त्रे यथा यथा शान्ति
वरे पर्वी शान्ति शान्ति पात्या शान्ति
इकान्ते मान्ते कलन वास्तु यथा

सुधीयनायका समान पाठानुविधायी आ रूप
अपन्न इत्यादि व्यसूल त्यान्ना मलीने
नैय यरना हलल्ल थावी प्रकृती विषय
त्यानी ते पाहून एकुनी मागानी त्यांना
त्रिकारणे काढ ते तु आया द्वितसेद्वितम
वाचन का नारना आहंम ?

दुर्धर्षण इत्यादि माया! अज्ञानाच्या
परकामाच्या जोरावर दुर्धर्षणात सर्व
जण जिकन राजसूय यज्ञ नैला व एका
साम्राज्याची स्थापना केली भ.त्या स्वर्ण
कुशात त्रिशूलाचा वध केला कौणाच्या
तोडातून न दखील तिघाला नातो भवे
राज व "जवाहाच्या धोड्यांच्या पायावर
रत्नांच्या रंगी आनत्या स्त्रिया एवढ्या
समोर मी कोणत्या कामाचा? तुम्ही सर्व

पहात होता आणि मध्यभेत माझा पाण
ज्वारा होत होता मला माझे जिणे खर्च
वाटू लागले आहे तुम्ही जाऊन ही गोष्ट
बाबांना सांगून टाका

दुर्योधन म्हणाला ते ऐकून शकुनी मामा म्हणाले—“पांडवांचे वैभवं पाहून हेवा करण्याचे कारणच काय” त्यांनी जे वैभव संपादन केले आहे ते त्यांच्या पाठीशी देव आणि दैव आहेत म्हणून ! मू त्यांचे निर्मूलन करण्याचे जे जे प्रयत्न केलेत ते सर्व फुकट गेले. प्रौढी त्यांची नायको झाली हे त्यांचे आययन म्हटले पाहिजे. हुपद त्यांच्या पुरस्कर्ता शाला कृष्ण पहिल्यापासूनच पांडवांच्या नाजूने आहे व त्यांना मदत करीत आछा आहे. सांडवनाचा नाश करून वर्जुनांचे

अस्ति नगराभ्यां प्रसक्त कल्ल त्याच्या-
कडून गांठीवधूतुष्य अजय भाला आणि
अनेक विष्णूचित्रे मिळविली त्यामुळे तो सर्व
राज्यांना जिंकू शकला. त्यांना मय राक्षसाने
मयसभा सांगून दिली यात अथर्व कोठेच
दिसत नाही. तरी तुझ्याकडे जसे अतुरता
मेरे आहे तसे पांढ्याकडे राहू तुला
नवरात्रात भाऊ आहेत टोणाचार्यासाखं
आदित्य धनुर्धारणे सर्व अस्त्रांचा पारखी
अस्त्राचार महाराजाकडे कर्ण आणि इतर
चार्य हे अस्त्र तुझ्या बाजूला आहेत

तुम्हा पांडवांची मयसभा उघडून
करून तिचे मय वैभव हस्तिनापूरला घेऊन
येऊ या का? दुर्योधनाने विचारले.

तिनव गोपे नाही बुद्ध काण्याची गरजच
काय? साहज सौम्य युक्ति ही तुला सांगते
मीट वर देऊन एक युधिष्ठिराला सोम-
टयाचा व घृत खळण्याचा नाव आहे त्याला
घृत खेळण्यास आम्हांला कर मी त्यांना
हारवून त्यांचे सर्व राज्य जिंकून तुला देईन
परंतु धृतराष्ट्र महाराजांची परवानगी हू
काढली पाहिजेस ' अकृती मामांनी युचविले

दुर्योधनावरवीर अकृती मामा धृतराष्ट्रा-
कडे गेले त्या वेळी धृतराष्ट्र पांडवांच्या
राजसूय यज्ञाचे वर्णन ऐकून त्यांना आवासाची
मेत होता. त्याच वेळी शकुनी मामा तसे
शेऊन म्हणाले- महाराज! दुर्योधन पहा,
कसा, कसात व निस्तेज विसू त्यागला
आहे." ते ऐकून धृतराष्ट्र बचकून स-
बसला आणि दुर्योधनाला बबळ कोला-
वून त्याच्या अंगासांघावर हात फिरवून
म्हणाला- 'बाळ, असं काय रे झालं एका
एकी? कोणती गोष्ट लाजली तुझ्या परात्मा?'
अगदीच वाळून गेला आहेस ' '

दुर्योधन म्हणाला- धन्या भला होय
यत नाहीशी झाली आहे पांडवांची वय
पत्नी आहे सत्रचे वैभव पाहून माझ्या
मनाची ही स्थिति झाली आहे ' '

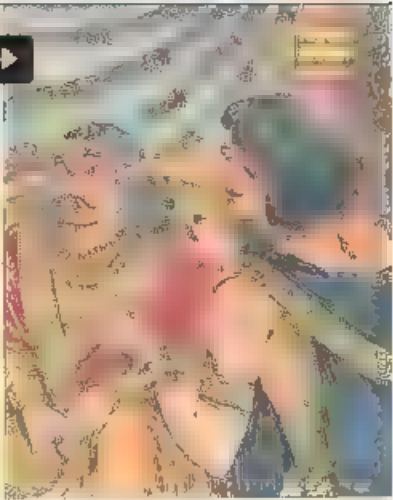
अकृती मामा दुर्योधनाला म्हणाले- 'अरे
राजा, तू असल्या गांठी घेताला काळज

तुला माहीतच आहे, युधिष्ठिराला घृत
खेळण्याचा छंद आहे आणि मी त्या विद्येत
नरपण आहे मी युक्तीने युधिष्ठिराचा
घृतात पराभव करून त्याचे सर्व वैभव
जिंकून तुझ्या चरणी वाहीन बुद्ध आणि
घृत यांचे आम्हांला ऐकून माझार घेईल तो
सवियच नाही. आपण जावून केले राह
युधिष्ठिराला मान्य करावेच लागेल ' '

तेव्हा दुर्योधन आपल्या नावांचे पाय
धरून म्हणाला- 'बाबा! मामा म्हणतात
तुम घृत खेळण्यास आम्हांला परवानगी द्या ' '
युधिष्ठिर म्हणाला- 'मी विदुराचा सल्ला
पळत सांगतो पाहो, तो काम म्हणतो ते! ' '

"विदुराचा सल्ला घेतला तर ते कधीही
या गोष्टीस अनुकूल सल्ला देणार नाहीत.
माझ एवढे सांगणे तुम्ही मानायला तयार
नसाल तर मी तुमच्या पायासमोर डोके
आपटून जीव देईन त्यानंतर तुम्ही व
विदुर काका सर्व राज्यकारभार सांभाळून
दुर्योधन निराश होऊन म्हणाला

धृतराष्ट्राचे आपल्या मूर्खतेचा प्राणा
'काही' अस्त पण हातें म्हणून मुलाच्या
इच्छाविरुद्ध काही बोलू शकला नाही त्याने
करागिरी या बोलवून मयसभेसारखी एक
सुंदर सभ राखून तयार करावया सांगितले
त्या सभेला एक हजार स्त्रिय व अश्व

वरजाचे असले पाहिजेत त्यासिवाय सुंदर
सुंदर चित्रे काढलेला असा एक मंडप पण
मध्यभागी असला पाहिजे, असे समजावून
सांगितले

त्यानंतर धृतराष्ट्राने विदुराला बोलावून
घेतले आणि मनातली खरी गोष्ट न सांगता
गुमफिराच्या शून संज्ञाया बोलवून अर्धा
सुचना केली

विदुर धृतराष्ट्राला म्हणाला- राजा हा
विचार बरोबर नाही मया व माय नाही
घृतामुळे मुलामुलाची आपसात नांझे
होतील तुला विचार मनातून काढून टाक ' '

ते ऐकून धृतराष्ट्र म्हणाला- 'विदुरा!'
यात वाईट न होईल ते होईल पण घृत

हालेच पाहिजे आपल्या मुलांचे आयसास
आडण झाले किंवा वैर वाढले तर ते
मिठविण्यासाठी मी, तू, मीच्याकडून आणि
होणाकडून व्याहोतक तू इन्द्रप्रस्थाच्या जा
आणि युधिष्ठिराला बोलावून घेऊन ये."

विदुर ती गोष्ट भीष्माचार्यांना कळवून
त्यांचे मत विचारण्यासाठी निघाला. विदुर
निघून गेल्यावर धृतराष्ट्राने आपल्या मुलांना
बोलावून घेतून न खेळण्याविषयी त्याला बोध
करण्याचा प्रयत्न करून पाहिला, त्याने
बसेही सुचविले की तू देखील एक राक्षसूय
यज्ञ पाहिजे तर कर. परंतु दुर्योधन ह्या
गोष्टीस मुलीच दयार झाला नाही. शकुनी
मामा म्हणाले—"घूतदेखील युद्धासारखेच

आहे

त्यालाच जय मिळेल."

धृतराष्ट्राच्या आज्ञेप्रमाणे हस्तिनापूरला
एक सभामंडप बांधून तयार झाला. तेव्हा
धृतराष्ट्राने विदुराला बोलावून युधिष्ठिरा-
कडे ह्याला प्रेमाने घुत खेळायला निमंत्रण
दायला बाजा केली अगदी ताडलाजान
विदुर रथात बसून इन्द्रप्रस्थाच्या निघाला
इन्द्रप्रस्थ नगरीत विदुराच्या कार आदर
सत्कार झाला युधिष्ठिराने प्रमत्ततेने त्याला
सभामंडप कारण विचारले म्हणाला— काय
हस्तिनापूरला शत्रू झाला आहेत ना?
पण तुमचा चेहरा असा अनुरक्त का?
धृतराष्ट्र, दुर्योधन वगैरे सव सकुशल
आहेत ना?

विदुर म्हणाला "बाबा रे" सर्व राजांनी
ठीक आहे हस्तिनापूरला! तुझ्या सवसभ-
सारख्या सभेची रचना हस्तिनापूरला झाली
आहे त्याच 'दला' नथ रहायला व घुत
खेळायला निमंत्रण आहे वृद्ध राजाने ही
निरोध सुत्र्याकडून पांढरविण्यासाठी मला
पाठविले आहे तुझ्याचरोबर घुत खेळण्यास
यांना व त्यांच्या मुलास मूळ मिळणार
आहे म्हणून तू त्या दृष्टीची इच्छा पुरी
करण्यासाठी हस्तिनापूरला गावेस

ते ऐकून युधिष्ठिर म्हणाला—"अहो
काका! पण मोठे लोक घुत खेळतात ना?

तारत 'तुम्ही सांगत तसे मी करता'

मी धा बांधल्या राजांना समजावून
सांगिले की घुत म्हणजे जुगार व ती
बांधण्याला कारण होते पण त्याला माल
म्हणजे आवडले नाही त्याने तुला बोला-
वून जणांमधला मला पाठविले आहे तुला
व पण तू दिसले ते कर." विदुर युधिष्ठि-
राला म्हणाला

येथे घुत खेळायला उत्सुक कोण कोण
आहे? युधिष्ठिराने विचारले

अकूरी, विविधनी विचरन, तत्पुत्र
तुरनिव व अज धाटून विदुर म्हणाला

अस्स! म्हणजे सर्व जणांचेच जमले
आहत वाटते? पण त्यात फोका आहे तरी
बडोल्याच्या बडोलीची निमंत्रण दिले आहे
तेव्हा सव हा गहिजव सवे व त्रिल व
दला वरा भीमोच वाटते आहे तर काय
या न वे झाले तरी इतर निघायचेच
पुढोष्टीतून आपल्या मित्रास सांगितला

पण त्याची मरणा इत्यादी युधिष्ठिर
हणाने गोरा भांबडाना व द्वीपदीला
व म निघापुरला जाला धृतराष्ट्र,
भीष्म वरा मरणाचा, धृतराष्ट्राचा शत्रू
व दयाला व युधिष्ठिराचे नास्तिक
वरा वरा वी वरावरा वी वरा
मोहारीत व वरा वी वरा वरा

राणी सारली तेंदून आलेली पाहून कौरव
स्थियाच्या मनात द्वेषाची भडकला.

तुसच्या विवशी सकाळी युधिष्ठिर शकुनी-
मामा, दुर्योधन, दुःशासन इत्यादींना त्यांच्या
त्यांच्या महालात जाऊन घेऊन वार
होते त्यांना नमस्कार केला व उहानांना
अक्षीर्षाद दिला

तेव्हा शकुनीमामा युधिष्ठिराला म्हणाले—
'राजा! आपल्याला भेटण्यासाठी काही लोक
या सभामंडपात आले आहेत काही लोक
करमणूकीसाठी घुत खेळण्यास तयार होऊन
आले आहेत. म्हणून कारण यासाठी पर
स्वरांच्या सल्ल्याने वृद्ध निघून गेले व
या आणि हे फोसे घेऊन वरा वरा वरा

युधिष्ठिर म्हणाला-“मामा! घृतात फसवेगिरी केल्याने पाप लागते. त्यात क्षत्रियाने कौशल्य दिसले नाही म्हणून लबाडीने आम्हाला हरपण्याचा प्रयत्न करू नका. आम्ही मिळवलेले धन व संपत्ति ब्राह्मणांचे रक्षण आणि दुष्टांचे निर्दलन करण्यासाठी आहे. म्हणून तुम्ही ते लबाडीने जिंकण्याचा प्रयत्न करू नये.

“वेदाध्ययन करणारे वेदपाठी पंडित दुसऱ्या पंडितांचा वेदाध्ययनात पराभव करतात. तसेच लबाडी करणाऱ्या जुगान्याला लबाडीने जिंकले पाहिजे. ही अठ तुला मान्य नसेल तर तू घृत खेळायला येऊच नकोस.” शकुनी मामा म्हणाले.

माघार घेणारा नव्हता. म्हणाला-“घृत खेळण्यासाठी मला निमंत्रण देऊन बोलाविले आणि मी आलो. परंतु फिरणे अपमानाची गोष्ट आहे. म्हणून मी खेळणार! बोला, माझ्याबरोबर घृत खेळणारा कोण आहे?”

“माझ्या वतीने माझे मामा खेळणार आहेत. ते ज्या वस्तूचा पण लावतील ती खायला मी तयार आहे.” दुर्बोधन म्हणाला.

“कोणाच्या वतीने कोणी खेळतो हे मी कधी ऐकले नाही मी पाहिले नाही. हे विविच दिसते आहे. तरी तुम्ही आपल्या दुःखेप्रमाणे खेळा. माझी ना नाही.”

युधिष्ठिर म्हणाला.

घृत पाहण्यासाठी भूतराष्ट्राने भीष्म, द्रोण, कृपाचार्य, विदुर आदिकांना बोलावणे पाठविले होते. त्याप्रमाणे सर्व आपापल्या आसनावर घेऊन बसले.

पहिल्या डावाला युधिष्ठिराने आपल्या गळ्यासल्ल्या हाराचा भजी लावला तर दुर्योधनाने आपली सर्व रत्ने लावली. युधिष्ठिर पहिला डाव हारला. त्यानंतर शकुनी मामाच एकावागून एक प्रत्येक डाव जिंकत गेले. युधिष्ठिर जसजसा डाव हारत गेला तसतसा त्याला त्वेष चढत गेला. त्याने सोनं, चांदी, हत्ती, घोडे, रथ, वास-

बाही सर्व एकामागून एक पणावर लावले आणि पाळवून बसला.

हा अन्वय पाहून विठुराला राहवले नाही. तो धृतराष्ट्राला म्हणाला—“भरणा-राला चांगली दीर्घायें आवडत नाहीत अशी म्हण आहे, तसाच आमचा सल्ला तुम्हांला आवडत नाही. तुमचा मुलगा वंशनाश करण्यास तयार होऊन खेड्यातला बसला आहे. तुम्ही देखील हे दूत रचण्यास परवानगी देऊन पांडवांचे घन अपहरण करण्यास सहकारी झाला आहा. गामूढे तुमचेच नुकसान होणार आहे. बघून माझे एका पांडवांचा शोधाने पेटू देऊ नका. तुम्ही पांडवांचे घन लुबाडून घ्या होत आहां. ज्यां तुम्हांला त्यांच्या कोपानीत पडावे लागेल. तुमचा सर्वांचा नाश निश्चित आहे. म्हणून मापुढे तरी हे दूत बंद करायला सांगा!”

धृतराष्ट्राने विठुराच्या म्हणण्याकडे दुर्लक्ष केले, परंतु दुर्वाचन ठोंढाला आले ते विठुराला म्हणाला.

मध्य Fullscreen 127 + X ◀ ▶ 62 / 76

पून बसला होता. आपले राज्य, प्रजा, सामंत आदिकांना पाळवून बसला. राकुनी मागांनी फाडे धुधिलिरासमोर फेकून म्हळ्ळे—“युधिष्ठिरा! पण नावायला तुझ्याकडे आता आहेंच काय?”

युधिष्ठिराने स्वयाने सहदेव व नकुलाचा पण लावला व हारला. त्यानंतर भीमार्जुनांना पणावर लावून हारला. शेवटी स्वतःला पणावर लावून स्वतःला देखील हारला.

“आतां तुम्ही संपत्ति म्हणजे फक्त द्रौपदी उरली आहे. तिला पणावर कां नाही लावीत?” राकुनीमांमाने मिस्किळपणाने विचारले. युधिष्ठिराने ते आम्हान ही स्वीकारून द्रौपदीचा वध लावला. ते पाहून समेत गोष्ट उद्भूत गेला. काही लोक, कौरवांचा नाश वचळ पेंऊन केल्या असल्याचे नोंद लागले. भीष्म, द्रोण, कृप यांचे कारण कळत बसून राहले. विठुराला अपराधार राग आला. परंतु कर्ण व दुःशासनाला मात्र परमाजधोचा आनंद झाला.

शिवपुराण

सृष्टीच्या प्रारंभापूर्वी सर्व विश्व जलमय होते. पदार्थरहित सूक्ष्म अवस्थामुळे सर्वत्र अंधकार असलेला पाण्यातून एक महान ज्योति उद्भवली आणि हळूहळू ती ज्योतिर्लिंगात परिवर्तित झाली. तीच तेव पुंज परमेश्वर शिव होय. त्या ज्योतिर्लिंगाच्या अर्धा भागातून महाकवि जन्मली. त्या महाकवीतून ‘प्रकृति’ किंवा ‘महा-माया’ म्हणतात.

कालक्रमाने परमेश्वर व परमेश्वरी शोषांनी विष्णूची सृष्टी केली. विष्णूच्या नाभीतून एक मोठे कमळ उद्भवले ते उनेक योजने वाढत गेले. त्या कमळातून पंचमुखी ब्रह्मदेव जन्मला. ब्रह्मदेवावरून सरस्वती-पण जन्मली.

ब्रह्मदेवाला सर्व विश्व जलमय दिसले. म्हणून त्याच्या मनात, त्याचा वन्य ज्या कपटानून शाला त्या महापद्माचा शोष

लावण्याची इच्छा उत्पन्न झाली. तेव्हा ब्रह्मदेव उर्ध्व व अधः लोकांचे भ्रमण करीत महापद्माच्या गर्भस्थानी पोचला. त्याने ओंकाराचा जप केला आणि त्यामुळे विष्णु प्रगट झाला. ब्रह्मदेवाने विष्णूला विचारले—“आपण कोण? आणि केव्हे केव्हाचे कारण काय?”

“सृष्टी प्रारंभ करण्यासाठी मी आपल्या नाभिकमळेतून तुम्ही सृष्टी केली. माझे नाव विष्णू!” विष्णू म्हणाला.

ब्रह्मदेवाचा अहंकार जागृत झाला. तो म्हणाला—“तुझा हा सर्व मू शोध, ताहीतर माझ्याली युद्धास तयार हो” या स्वयंभू आहे. या सृष्टीचा कर्ता आहे!”

ते ऐकून विष्णू ध्यानमग्न झाला. शंकर ज्वालालिंग रूप घेऊन ब्रह्मदेव व विष्णू यांच्या मध्ये प्रगट झाला. विष्णू ब्रह्म-देवाला म्हणाला—“हा ज्वालालिंगाचा आविर्भाव जो सांगू शकेल तीच मोठा

तलवारीसारखा उपभोग करून ब्रह्मदेवाचे एक डोकें साठून टाकले. तेव्हा ब्रह्मदेवाचा गर्वपरिहार झाला. त्याने हात बोटून स्वतःच्या रक्षणासाठी प्रार्थना केली.

शंकर शीत रूप धारण करून म्हणाला—
“ब्रह्मदेवा! सृष्टी करण्यासाठी तू आणि तुझ्या सृष्टीचे रक्षण करण्यासाठी विष्णू निघिले गेले आहोत. मी रूप करण्यास शिव, रुद्र आणि ईश नावाने ओळखला जाईन. तुम्ही ज्वालाळिंगाची पाषाण स्मि किंवा शिखलिंग या नावाने पूजा करा.” असे सांगून शंकर ज्वालाळिंगात विलीन झाला.

त्यानंतर ब्रह्मदेव व विष्णू देव इत्यादि घेऊन पद्यासन वालूद कमले आणि ओंकाराचा अप करू लागले. तेव्हा पाण्यावर पडून एक अंबे ब्रह्मदेवाकडे वाहता आले. त्याच वेळी अड्यातून ‘ओम’ स्वर प्रस्फुटित झाला. तो स्वर ज्या मार्गाने आला होता त्याच मार्गाने ब्रह्मदेवाने त्या अड्यात प्रवेश केला. आत घुमोडकार होता. ब्रह्मदेव तेथे आपला देह सोडून चतुर्मुख रूपे पुन्हा जन्मला. ब्रह्मदेव त्या अड्यातून बाहेर आला तेव्हा ते अडे दोन भागात विभक्त झाले. त्यातला खालचा भाग पृथ्वी रूपे व वरचा भाग आकाश रूपे बदलला. सर्व पाणी वाळून गेले.

झाला. त्याने या पृथ्वीवर चराचर सृष्टीचा निर्माण मुरु केला. ब्रह्मदेवाने सर्वात प्रथम सनकसनंदन इत्यादींची सृष्टी केली. त्यांच्या मनात पुढे सृष्टी त्राळू ठेवण्याची इच्छा नव्हती. म्हणून ते शंकराचे ध्यान करून उपस्थयी करू लागले. ते पाहून ब्रह्मदेवाला खू कोसळले. त्याच्या डोळ्यातून जी तिगे पृथ्वीवर पडली त्या अश्रूतून तेजःपुंज शिवाचा जन्म झाला. शिवाचा गौर वर्ण होता. त्याच्या तेजाचा प्रकाश चतुर्विध पसरला. तेव्हा ब्रह्मदेवाने त्याला विचारले—
“कोण तू?”

शंकर म्हणाला—“मी शिव, रुद्र आहे!”
तेव्हा विष्णू प्रगट होऊन म्हणाला—“हे ब्रह्मदेवा! तू सृष्टी करतोस, मी त्याने पोषण भरण करतो आणि त्या सृष्टीचा रूप करणारा हा परमेश्वर शिव रूपे अवतरला आहे.”

त्यानंतर ब्रह्मदेवासाठी सत्यलोक, विष्णूसाठी वैकुंठ आणि शिवासाठी कैलास निवासस्थाने ठरले. म्हणून ब्रह्मदेव सत्यलोकी गेला. आपल्या मदतीसाठी त्याने मरीचि, कश्यप, रक्ष, गौतम, वसिष्ठ, कर्दम इत्यादिक मऊ उपब्रह्मदेवांची सृष्टी केली. त्यात क्षत्राळा चौक्षष्ट मुली झाल्या. त्यां पैकी दहा कन्यांवरोबर कश्यपाने विवाह केला. त्याने या पृथ्वीवर चराचर सृष्टीचा निर्माण मुरु केला. ब्रह्मदेवाने सर्वात प्रथम सनकसनंदन इत्यादींची सृष्टी केली. त्यांच्या मनात पुढे सृष्टी त्राळू ठेवण्याची इच्छा नव्हती. म्हणून ते शंकराचे ध्यान करून उपस्थयी करू लागले. ते पाहून ब्रह्मदेवाला खू कोसळले. त्याच्या डोळ्यातून जी तिगे पृथ्वीवर पडली त्या अश्रूतून तेजःपुंज शिवाचा जन्म झाला. शिवाचा गौर वर्ण होता. त्याच्या तेजाचा प्रकाश चतुर्विध पसरला. तेव्हा ब्रह्मदेवाने त्याला विचारले—
“कोण तू?”

कैला आणि त्यांची अपत्ये वादजी. अदितीच्या पोटी इंद्रादिक देव जन्मले. दिलीपाच्या पोटी दैत्य जन्मले. विनताच्या गर्भ व अनूर झाले. कद्रूच्या पोटी सर्प आणि स्वसन्मा पोटी यक्षादि राक्षस जन्मले. शंकराची विवाह करण्याच्या हेतूने महेश्वरी दक्षाच्या पोटी सती नामक कन्येच्या रूपाने जन्मली. त्यांच्या विवाह प्रसंगी ब्रह्मदेव, विष्णू, इंद्रादिक देव उपस्थित होण्यासाठी आले आणि त्यांनी शिव व सती यांचे स्तोत्रगान सुरू केले. अतिथि सत्कार करण्यासाठी नंदी व काळभैरव यांची नेमणूक करण्यात आली. ते सतीवरोबर कैलासात गाऊन मुखपूर्वक राहू लागले.

ठरेल.” ब्रह्मदेवाने ती अट मान्य केली. परंतु दोघे हार मानून आपापल्या स्थानी विपुल गेले आणि शंकराचे ध्यान करू लागले.

शंकर प्रगट होऊन ब्रह्मदेवाला म्हणाला—
“तू पंच महाभूतांनी युक्त विश्वाची सृष्टी करण्यासाठी विष्णूच्या नाभिकमध्यातून जन्मला आहेस. तू सृष्टीचा प्रारंभ कर.”

ब्रह्मदेवाने शंकराला पाहून विचारले—
“तु कोण? माझ्या सारखीच तुला पाच मुखे आहेत, ही कशी काय? मी सृष्टिकर्ता आहे. म्हणून मला पांच मुखे आहेत ही गोष्ट सहज लक्षात येते.”

ब्रह्मदेवाची ती गर्वीवती ऐकून शंकराने छानतार धारण केला आणि आपल्या

असाच आपखी काही काळ लोटला. कित्येक थोरांमोठ्यांनी प्रयाग येथे मोठा यज्ञ करण्याचे ठरविले. ब्रह्मा, विष्णू व इंद्रादिक देव व इतर लोकांचे निवासी मर्बाती निमंत्रण करून यज्ञारंभ करण्यात आला.

यज्ञासाठी येणाऱ्या अतिथींच्या राहण्याची यथोचित व्यवस्था करण्यात आली आणि त्यांना त्यांच्या दर्जाप्रमाणे बसण्यास आसने देण्यात आली. सर्व यथास्थान बसून यज्ञ पहात होते. त्याच वेळी दक्ष आपल्या शिष्यांसह आला. सर्व उपस्थितांनी उभे राहून दक्षाचे स्वागत केले. दक्षाने चारी बाजूला नजर फिरविली व ब्रह्मदेव आणि विष्णूचे भादर वंदन केले. परंतु शिव उठून उभा राहिला नाही किंवा काही विचारपूस केली नाही. त्यावर दक्ष म्हणाला—“तुम्ही शिवांनी सामोरे येऊन माझा सत्कार केलात पण शंकराने जांबई असून विचारपूस मुद्दा केली नाही. जाणून घ्यायला आपणाने केला, मोठ्यांचा

भादर कळत

शिष्य मंडळीसह यज्ञ मंडपातून निघून जाऊ लागला.

तेव्हा ब्रह्मदेव, विष्णू इत्यादिकांनी दक्षाला थांबवून त्याला समजावून सांगण्याचा प्रयत्न केला. म्हणाले—“शिव हा परमेश्वराचा अवतार आहे. त्याचा भादर तु केल्या पाहिजेस. त्याचा निरादार किंवा निंदा करता कामा नये.” परंतु दक्षाने तिकडे दुर्लक्ष केले.

तेव्हा नंदीने दक्षाला शाप दिला—“हे दक्षा! तू शंकराची निंदा करीत आहेस तर तुझे डोकें यज्ञकुंडात पडेल!”

त्यावर दक्षाने ऋद्ध होऊन शाप दिला—“तुम्ही दक्षाचे अनुयायी वेदांपासून दूर रहाल आणि अंबाला भस्म लावून पाखंडी म्हणून राहल जाय.”

त्यानंतर शंकर यज्ञमोक्षीपर्वत तेथेच राहला आणि त्याने आपल्या शिष्यांसह कैलासला प्रस्थान केले.

Fullscreen 127 66 / 76

१११. रोट्याच्या थरांचे शिलाखंड

सुपारे पुढे कोटी वर्षांपूर्वी समुद्राच्या तळाचा चुन्याची पूढ सांठित राहिल कालांतराने समुद्राच्या पातळीवर त्याचा बडक आला. यावसाच्या गळ्याने त्यातील सत्वहीन भाग फिरवतून गेला आणि त्याचे पडदा थड्यासारखे थर दिसू लागले. या चित्रात दर्शविलेले रोट्यांच्या थड्यासारखे शिलांचे मूखोलंडच्या दक्षिणेकडील वेडात आहेत. जगा तऱ्हेच्या शिलाखंडांचे थर जगात इतरत्र पण आहेत. या थरांच्या घळे समुद्राच्या पाण्यामुळे मुद्दा झाल्या आहेत.

